

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

VARTMAN HINDUSTAN

New Delhi (Punjabi Monthly)

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰਾਮਕਿਸ਼ਨ ਸੁਵਰਣ ਸਿੰਘ ਵਿਰਲ
ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ-ਸਿੰਘਰਾਜ ਦੇ ਸੁਰਤ-ਪੱਥਰ'
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬਾ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਭਾਦਲ ਨੂੰ ਫੋਟੀ ਸਹਿਤ (ਲੁਧਿਆਣਾ)
ਵਿਖੇ ਰਾਜ-ਪਿਧੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿਖੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਰਮ-ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਲਾਮ-ਭੂਮੀ ਤੱਕ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਵਿਸ਼
ਖੇਗੀ ਵਿੱਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

ਕੋਲੰਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਵਲੋਂ ਅਨਮੋਲਤ ਸਮਾਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਨਮਾਨਿਤ : ਡਾ. ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ (ਸਿੱਖ ਕਾਮ ਸਭਾ), ਡਾ. ਹਰੇਮ ਸਿੰਘ (ਸਾਹਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਆਵਾਜ਼ੀ, ਚਿੱਲੀ), ਡਾ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ (ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਾਹਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੰਘ ਕਲਾ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਤ ਸਮਾਜ ਮੇਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ, ਡਾ. ਸ਼ਰਣ ਸਿੰਘ ਗੁਪਤਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਨੁਸ਼ੰਸਕ ਸਿੰਘ 'ਅੰਬੂ', ਡਾ. ਸਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਬਰਮ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਾਹਿਤ, ਮਿਲਿਟਰੀਜ਼ ਫੋਰ 'ਰਬੀ', ਪ੍ਰਮੋਦ ਸਿੰਘ, ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਸੁਧਾਨੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇਵ ਕਾਇ ਨਿਵਾਸੀ ਦੇ ਹਥੇ ਹਨ।

ਡਾ. ਮਨਮੋਹਰ ਸਿੰਘ (ਕੋਲੰਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ), ਸਾਹਿਤ ਅਨੁਸ਼ੰਸਕ ਸਿੰਘ 'ਅੰਬੂ', ਮੇਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਾਹਿਤ ਸਿੰਘ ਕਲਾ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਤ ਸਮਾਜ ਮੇਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ, ਡਾ. ਸ਼ਰਣ ਸਿੰਘ ਗੁਪਤਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਨੁਸ਼ੰਸਕ ਸਿੰਘ 'ਅੰਬੂ', ਡਾ. ਸਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਬਰਮ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਾਹਿਤ, ਮਿਲਿਟਰੀਜ਼ ਫੋਰ 'ਰਬੀ', ਪ੍ਰਮੋਦ ਸਿੰਘ, ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਸੁਧਾਨੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇਵ ਕਾਇ ਨਿਵਾਸੀ ਦੇ ਹਥੇ ਹਨ।

ਡਾ. ਮਨਮੋਹਰ ਸਿੰਘ (ਕੋਲੰਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ), ਸਾਹਿਤ ਅਨੁਸ਼ੰਸਕ ਸਿੰਘ 'ਅੰਬੂ', ਮੇਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਾਹਿਤ ਸਿੰਘ ਕਲਾ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਤ ਸਮਾਜ ਮੇਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ, ਡਾ. ਸ਼ਰਣ ਸਿੰਘ ਗੁਪਤਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਨੁਸ਼ੰਸਕ ਸਿੰਘ 'ਅੰਬੂ', ਡਾ. ਸਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਬਰਮ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਾਹਿਤ, ਮਿਲਿਟਰੀਜ਼ ਫੋਰ 'ਰਬੀ', ਪ੍ਰਮੋਦ ਸਿੰਘ, ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਸੁਧਾਨੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇਵ ਕਾਇ ਨਿਵਾਸੀ ਦੇ ਹਥੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਗਤੀਵਿਧੀ ਪ੍ਰ.

ਕੀ ਕਰਮਕੁਰ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਰਮਕੁਰ।

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਗਤੀਵਿਧੀ ਪ੍ਰ.

ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਰੋਹਰ ਪਾਰੰਪਰਿਕ ਚਿਕਿਤਸਾ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ

ਬਿਨਾ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਸਫਲ ਇਲਾਜ

ਖਾਨਦਾਨੀ ਵੈਧ ਸਵ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਬਾਨਾ

ਜਾਸ਼ੰਧਰ ਨਕੋਦਰ ਰੋਡ ਬਾਲੇ (੨੫.1985)

ਪਿਛਲੇ 80 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸ਼ਤਰੂਪ ਦੀ ਕੀ ਬਪਾਰ ਕ੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਨੀਵੇਂ ਲਿਖੀ ਵਿਸ਼ਵੀ ਕੀ ਇਲਾਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

Slip Disk ਸਰੀਰਕ, ਰੀੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਰਦ, ਮਥਿਸ਼ਾ ਨੇ ਚੀਰਾਂ ਦੀ ਦਰਦ, ਗੁਰਮ, ਕਰਾਚੀਰ, ਲਿਕੋਰਿਸ਼ਾ, ਮਿਸ਼ਾਨ ਦੀ ਖੁਰਕੀ, ਲਿਰ ਦੇ ਕਾਲ ਭਰਮਾ, ਡਾਮੀ ਮੈਰੀ ਕਾ ਸੁਨਾ ਹੋਨਾ ਨੇ ਰੀੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਰਦੀ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਨਵੀਂ ਕਾ ਦਰ ਜਾਨਾ ਅਦਿ।

ਖਾਨਦਾਨੀ ਵੈਧ
ਮੁਰਲੀ ਸਿੰਘ ਬਾਨਾ (ਰਿ.)

ਖਾਨਦਾਨੀ ਵੈਧ
ਮੁਰਲੀ ਸਿੰਘ ਬਾਨਾ (ਰਿ.)

ਫ਼ਾਨ : ਰਾਮ ਦੱਸਦਾਸ (ਰਿ. ਨੰ. 315) 1-25-38, ਨਵਲੀ ਕੁੰ, ਲੇਖ ਸਾ ਨਿਕਾ ਰੋਡ ਦੇਵਨ ਮਿਲ ਨੰ. 32 (ਪੁੰ ਕੀਰ) ਕਰਮਕੁਰ ਦੇਵ, ਸੰ ਮਿਲੀ-110015
ਫ਼ਾਨ : 25158484, 25153570 ਕਰਮਕੁਰ : 9811192403, 9891798484 (24 ਘੰਟੇ ਕਰਮਕੁਰ : 9211243148)

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

VARTMAN HINDUSTAN

NEW DELHI

(PUNJABI MONTHLY)

March, 2008

Year : 4

Issue : 7

Editor :

Serve Shaktiman

Published & Printed by

Serve Shaktiman

J-29-B, Ramesh Nagar,

New Delhi-110015

Ph. 25441674, 25448648

Mob. 9810631674

Fax : 011-25441674

Laser-set at :

Vartman Hindustan

Ph. 25441674, 25448648

E-mail :

vartman_hind2000@yahoo.com

Printed at :

BHARAT PRESS

A-26, Indl. Area, Phase-II,

Narsima, New Delhi-110028

ਤਰਕਰਾ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਭਾਵਨ ਦੀ ਅਖੀਲ

2

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਭਵਿੱਖਵਾਦੀ 150 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ

ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ 3

ਰਾਜਨੀਤਕ ਭਾਵਿੱਚੀ-

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਐਸ. ਐਸ. ਅਲਵੀਰ 4

ਅਧਿਕ ਨਸੀ ਸਰਦਾਰੀ ਦਾ ਮਹੋਤਸਵਪੂਰਨ ਭਿਆਨ

ਐਸ. ਐਸ. ਅਲਵੀਰ 5

ਹਿਲੇਰੀ ਅਤੇ ਭਿਕਾਅ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਭ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਿੱਖ ਪੰਛੀ 6

ਭਾਰਤ ਲੇਖ-

ਸਿੰਘ (4)

ਡਾ. ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ 7

ਦੋ ਕਵਿਤਾਵਾਂ-

ਸਤਿਨਾਮੁ ਪੂਰਾ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੱਖ ਨਿਰਮਲਾ 10

ਇਹ ਮੇਲ ਸਤਿਨਾਮੁ ਚਰਚਨ ਦਾ

ਕੁਰਮੀਤ ਬੰਦ 'ਮੀਰ' ਦਿਲੀ 10

ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਰੀਵਿਊ-ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜਾਦੀ ਸਿੰਘਰ ਦੇ ਸੁਰਖ-ਪੱਤਰੇ

ਰੀਵਿਊਕਾਰ : ਡਾ. ਅਮਲੀਤ ਸਿੰਘ 11

ਨਾਮਦਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਭਾਰਤੀਅਮ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਮੁਕਾਮੇਤ ਸਮਝਾਮ

ਅਜਾਦ ਸਿੰਘ (ਭਾਰਤੀਅਮ) 12

ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਰੀਵਿਊ - ਨਾਮਦਾਰੀ ਸਰੀਰ

ਰੀਵਿਊਕਾਰ : ਐਸ.ਐਸ.ਅਲਵੀਰ 13

ਸਤਿਨਾਮੁ ਨੀਕਾ : ਸੰਪਤ ਦੀ ਤਕਨੀਕ

ਡਾ. ਧਰਮ ਚੰਦ ਵਾਤਿਸ 14

ਭਾਗ ਭਰੀਦ ਭਾਵੇਂ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ

17

ਸਾਰਥਕ ਅਤੇ ਸਫਲ ਸਾਹਿਤਕ ਸ਼ਾਮ ਨਿਰਮਲਾ ਚਰਚਨਾਂ ਪੇਸ਼

18

ਸਾਹਿਤਕ ਰਿਪੋਰਟ

19

ਭਿਕਾਅੀ ਭੇਜ ਸਿੱਖ ਨੇਤੇ ਉਮਰ ਪ੍ਰਭਾ ਭਾਵੇਂ

ਵਾਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੰਮਰਾ ਕੁਲਵਰਹੋਪਟਨ 20

ਭਾਵੇਂ ਕਰਾਣਿ ਜਾਵੇਂ ਅਖ

ਅਮਲੀਤ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ, ਦਿਲੀ 22

ਸਰਪੰਚਸ਼ੀ-

ਹਿਮ ਨਾਲ ਕੀਏ ਦੇਸ਼ੀ ਸਭ ਨਕ ਚਲਦਾਰ

23

ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਨਵੇਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਧਤਨ

24

ADVERTISEMENT TARIFF

	B/W	Colour
Per Sq. Cm.	12/-	18/-
Full Page	4000/-	6000/-
Half Page	2500/-	4000/-
1/4 Page	1500/-	2500/-
Print Area in a page :		
24 cm x 17 cm. = 408 sq. cm		
No. of Columns in a page		
3		
Length of Column		
24 cm.		
Width of Column		
5 cm.		

- 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਚਰਚਨਾਂ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।
- ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਦੀ ਕਾਟ-ਟਾਟ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।
- ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਦਿਲੀ ਦੀ ਅਕਾਦਮੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

ਚੰਦਾ (ਭਾਗ ਖਰਚ ਸਹਿਤ)

ਦੇਸ਼ :	
ਸਾਲਾਨਾ	120 ਰੁਪਏ
ਲਾਈਵ ਮੈਂਬਰ	10,000 ਰੁਪਏ
ਵਿਦੇਸ਼ :	
ਇੰਕਲੈਂਡ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਨ ਦੇਸ਼ :	
ਸਾਲਾਨਾ	25 ਪੌਂਡ
ਲਾਈਵ ਮੈਂਬਰ	375 ਪੌਂਡ
ਕਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਮਿਡਲ ਈਸਟ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ :	
ਸਾਲਾਨਾ	50 ਡਾਲਰ
ਲਾਈਵ ਮੈਂਬਰ	500 ਡਾਲਰ

ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲਹਿਰ ਵਜੋਂ ਮਾਣਤਾ ਮਿਲੇ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਬਾਦਲ ਦੀ ਅਪੀਲ

11 ਫਰਵਰੀ 2008 ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਭਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੜੇ ਚੌਰਦਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ "ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਪਹਿਲੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੂਕਾ ਮੂਵਮੈਂਟ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸਗੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਵਜੋਂ ਮਾਣਤਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਸ੍ਰ. ਹਰਬਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਡੈਲੀਗੇਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗਾ। ਆਪਣੇ ਬਰਧਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ 193ਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕਠੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਉਹ ਜੰਗ-ਏ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸਨ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਰਾਏਕੋਟ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਤਬਕੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਦੇਸ਼-ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਦੇਸ਼-ਪੱਧਰ ਤੇ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਨਵੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ 150 ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕਈ ਇੱਕ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਦੇਖੇ ਵੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੋ ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਹੱਥ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਾਮੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣਾ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਿਹੜੇ ਐਲਾਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਉਹ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਕੁੱਝ ਬਾਕੀ ਹਨ ਤਾਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਦੇਣ।" ਸ੍ਰ. ਬਾਦਲ ਨੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸ਼ਬਦ ਜਿੱਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਤ-ਮਸਤਕ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਹੇ ਉਥੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹੇ: ਇਸ ਮੌਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਰ-ਕੰਵਲਾਂ ਦੀ ਫੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਵਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਅਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਵਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਵਲੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਪੁਸਤਕ 'ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੁਰਖ ਪੱਤਰੇ' ਸ੍ਰ. ਬਾਦਲ ਨੇ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਰਿਲੀਜ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਦੇ ਟਾਈਟਲ ਕਵਰ ਦਾ ਸਿੱਧਾਰ ਬਦਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੂਬਾ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਖਰਨ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦ' ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਡਾਕੂਮੈਂਟਰੀ ਫਿਲਮ ਦੀ ਡੀ.ਵੀ.ਡੀ. ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਰ-ਕੰਵਲਾਂ ਦੀ ਫੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸ੍ਰ. ਬਾਦਲ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਵੱਡੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ ਉਥੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਚੌਟਾਲਾ ਅਤੇ ਕਈ ਇੱਕ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਪੁੱਜੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਤੇ ਮੁੱਖ ਸਪੱਖੀਆਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹਨ: ਸ੍ਰ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਸੈਂਥਰ ਰਾਜ ਸਭਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਅਵਿਨਾਸ਼ ਰਾਏ ਖੰਨਾ ਸਾਂਸਦ, ਵਿਧਾਇਕ ਸ੍ਰ. ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਿਹਰਬਾਨ, ਸ੍ਰ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਧਰਮਸੇਤ, ਸੰਸਦੀ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰੀਸ਼ ਰਾਏ ਦਾਂਡਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਹਰੀਸ਼ ਬੇਦੀ ਵਿਧਾਇਕ, ਸ਼੍ਰੀ ਉਪੇਂਦਰ ਬਰਮਾ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ, ਸ੍ਰ. ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਭਰਾਰਾ, ਸ੍ਰ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਡਾਲਾ, ਸ੍ਰ. ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਾਜਪੁਰੀ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰ. ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ. ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਭਾਗਪੁਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਿਲਕ ਪਲਾਂਟ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਸ੍ਰ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ, ਡਾ. ਹਰਬਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਸੰਤ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀ ਐਚ. ਐਸ. ਹੰਸਪਾਲ, ਸ੍ਰ. ਤੇਜਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਸ੍ਰ. ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬੁੱਲਰ, ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਜਥੇਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹਾਬਾਣ, ਬਾਬਾ ਜਗਰੂਪ ਸਿੰਘ ਸਰਕਲ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸਵਾਮੀ ਬ੍ਰਹਮਵੇਸ਼ ਸੀਨੀਅਰ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ, ਸ੍ਰ. ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਫਰਚਾ ਆਦਿ।

ਲੋਕਰਾਜ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ 150 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ

“ਮੈਂ ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ” 150 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇੰਨੀ ਨਿਖਾਸੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਰੱਤਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕ ਰਾਜ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ 150 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨ ਉੱਪ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਆਸਾ ਦੇ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਾਂਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਵੈਦ ਭੰਡਾ ਖੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਿਰੰਤਨ ‘ਤੇ ਇੱਕ ਪੇਂਡੀ ਰਾਤ ਪਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ 150 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿਰਫਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ‘ਮੈਂ ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ’ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਿਤੀਆਂ ਦਾ ਵਰਤਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਖਾਸ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 150 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੋਕਰਾਜ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ‘ਤੇ ਮਨਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਉਤਸਵ ‘ਤੇ ਕੀਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਰਧਸ਼ਨ - ਬਸੰਤ ਆਰਾਮਨ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ, ਸਮਾਨ ਨਗਰ-ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਾਥਕਨ, ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਚੰਦਰ ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬ ਪੁਰਾ ਵਿਖੇ ਮਨਾਉਣਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੋਇਆ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੇਂਦਰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜਿੱਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮੀ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਥੇਦਾਰ ਪੁੱਜੇ ਉੱਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਸੰਤ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਲ ਸੰਤ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲ ਨੇ ਉਚੇਰੀ ਖਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲਾਲ ਕੇਂਦਰੀ ਵੀਡੀਓ ਗ੍ਰਾਫਰ ਦੀ ਟੀਮ ਨੇ ਕੇ ਵੀ ਆਏ। ਲਾਲ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਲਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸੈਟ ਵੀ ਨੇ ਕੇ ਆਏ, ਜਿਹੜੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਰਾਮਾਣ, ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਦੇ ਹਾਲ

ਵਿੱਚ ਨਗਾ ਕੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਉਚਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਿਵੇਸ਼ਨ ਨਤਕੇ ਨਤਕੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਉੱਥੇ ਕੈਰ-ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਹੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੁਰਾ ਲੁਖਵੇਵ ਸਿੰਘ, ਪੁਰਾਨ ਸਾਧਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਰਮਣੀਯ ਸਿੰਘ, ਪੁਰਾਨ ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬਾਨਾ, ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ‘ਭਾਧੂ’ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਕਮੇਜ ਨਗਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਖੇ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਆਯੋਜਿਤ ਸੀ। ਕੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਡਾਹਰਲਾ ਵੰਡਾ ਹਾਲ ਅਚਰਸ਼ਕ ਚੰਕ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਦਿਆਂ ਸੰਪਨ ਹੋਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਗਮ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮਨਾਉਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਬਰਨ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰਸ ਸਾਧੇ ਤਾਕਿ ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ‘ਚ ਸੁਖਾਲਾ ਵਿਚਰਣ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਥਾਪਨ ਧਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਹੀ ਅਵਤਾਰਿਤ ਹੋਏ। ਕੁਰੂ ਕੋਭਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਆਰਾ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਨੈ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਮਿਥਲਾਂ ਦਿੱਦਿਆਂ ਹਰਪਾਲ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ ਨੀਤੀ-ਵੇਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੋਢੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾਮ ਚਹੁ-ਮੁਖੀ ਸਨ। ਕੁਰੂ ਕੋਭਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਆਦਾਈ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਕੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਨਈਂ ਚਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਤਮਕ ਬਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਆਦਿ।

ਸੰਤ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਇਲ ਨੇ ਕੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਆਰੰਭ

ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੋਇਆ ਸਮਾਜ ਕੁਰੀਤੀਆਂ, ਭਰਮਾਂ, ਅਭਿਵਰਾ ਵਿੱਚ ਕੁਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਭੈਤਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਮ ਲਾਲ ਸੋਭ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤਰ, ਸੰਤਰ ਤੇ ਤੰਤਰ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮੰਤਰ ਪ੍ਰਦਾਨੀ ਲਾਲ ਜੋਤਿਆ। ਮੰਤਰ ਅਜਿਹੀ ਸਾਧਨਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਵਾਹੀਂ ਸਾਧ ਕੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਗੀਰੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਸ ਅਵਸਥਾ ‘ਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਕਰਨ ਸਮਾਧੀ ਨਿਰ-ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਧੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਤਰ ਸਿਧੀ ਲਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਨਿਰ-ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਏਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੀ ਸਿਮੇਵਾਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਖੋਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਯੋਜਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿੱਖਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਜਿਹੇ ਨੀਤੀ ਵੇਤਾ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਆਪਣੀ ਕਬਲੀ ਅਤੇ ਕਬਲੀ ਲਾਲ ਨਾ ਕੇਵਲ ਲੋਕਰਾਜ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੋਕ ਰਾਜ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਅਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਪੁਰਾਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ 22 ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨਾ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਰੋਲਡੋਡੀ ‘ਤੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਦਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਦਾ ਬਾਈਕਟ, ਤਾਕ ਵਿਰਸਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਆਪਣੀਆਂ ਖੰਡੀਆਂ ਦਾ ਕੰਪਨਾ ਵਰਤਣਾ, ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ ਬਾਤੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਕਾਹਿਰੀ ਨਾ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਆਪ ਨਿਬੇਣੇ ਆਦਿ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬਜਟ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਜਟ ਹਰ ਸਾਲ ਵਰਗਦੀ ਦੀਆਂ ਅਭਿਰਚਿਨਾਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੌਂਸਲੀ ਰੋਲ ਮੰਤਰੀ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਨੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਬਾਦਵਾਹਨ ਤੇ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਪੀ.ਚਿੰਦਾਬਰਮ ਹਨ। ਯੂ.ਪੀ.ਏ. ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਿਹ ਅਭਿਰਚਨਾ ਬਜਟ ਹੈ। ਜਦ ਅਭਿਰਚਨਾ ਬਜਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਬਜਟ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੋਧ ਸਮਝ ਨਾਲ ਬਜਟ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅਭਿਰਚਨਾ ਸਰਕਾਰ ਕਾਂਗਰਸ ਕਨਥਾਕਨ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕਨਥਾਕਨ ਦੀ। ਮੁੱਖ ਮੁਕਾਬਲਾ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕਨਥਾਕਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਭਿਰਚਨਾ ਬਜਟ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲੋਕਿਆਂ ਵੋਟਰਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੋਲਰੋ ਬਜਟ :

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਰੋਲਰੋ ਬਜਟ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਨੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਬਾਦਵਾਹਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿੱਚ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਲਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਰੋਲਰੋ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ, ਨਵੀਆਂ ਟਰੇਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ, ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਨਾਂ ਬਿਛਾਉਣਾ, ਨਵੇਂ ਡਿੱਬੇ ਬਣਾਉਣੇ, ਸਥਾਈਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁਫਲਤਾਂ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏ ਨੂੰ ਹੋਰ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਯੂ.ਪੀ.ਏ. ਕਨਥਾਕਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਥਾਈਆਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਾਧਾ ਚਲੂਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮਲ ਦੀ ਚੋਖਾ ਚੁਆਈ ਵਿੱਚ ਢੇਰਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਮਲ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਇਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸਦਾ ਦਾਇਦਾ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਉਠਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਚੋਖਾ ਚੁਆਈ ਦੇ ਸਿਫਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਨੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਚਲੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮਲ ਦੇ ਭਾਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਸਰਵਿਸ ਵੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੀਨੀਅਰ ਸਿਟੀਜ਼ਨ (ਬਜ਼ਰਗਾਂ) ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਟੂਡੈਂਟ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸੁਫਤ ਖਾਸ ਦੇਣ ਦਾ

ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰੋਲਰੋ ਦੇ ਲਾਈਸੈਂਸ-ਬੁਟਾ ਲੁਈਆਂ ਨੂੰ ਰੋਲੇ ਵਰਗ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡਿੰਦਰੀ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਨੂ ਦੀ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਈ ਟਿਕ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਬਿਕਾਇਤ ਚਲੂਰ ਹੈ ਕਿ ਨਾਨੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਅਜਲੇਖੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਥ ਨਾ ਚੁੱਥ ਦਿੱਤਾ ਚਲੂਰ ਹੈ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਚੁੱਥ ਘੱਟ ਹੀ। ਇਹ ਵੀ ਰੋਲਰੋ ਬਜਟ ਨੂੰ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਕਰੋੜ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਰੋਲਰੋ ਦਾ ਜਾਗੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਟੂਡੈਂਟ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਨੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਸਮਝਦਾ ਲਈ ਕਲਾਸ ਵੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਬਜ਼ਤ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵਿਹ ਬਜ਼ਤ 70 ਹਜ਼ਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਬਜਟ :

ਅੱਧੇ ਦੂਣ ਸ਼੍ਰੀ ਪੀ.ਚਿੰਦਾਬਰਮ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਬਜਟ ਤੇ ਭਾਤੀ ਪਾ ਲਈਏ। ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਛਲਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕਰਜ਼ ਚੱਲੇ ਦੰਬੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਹੋਤਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਤਮ ਹੋਤਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿੱਚ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰਜ਼ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਟਿਪਣੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਹ ਕਦਮ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਸਲ ਉੱਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਵਾਮ ਚਲ ਹੋਣ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ। ਵਿਹ ਕਰਕੇ ਫਿੱਕੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਸਨਾਂ ਨੇ ਫਿੱਕੇ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਸਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲੁਕੇਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰੇ ਬਜਟ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਣਤੀ ਵੀ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਖਾ ਕੋਟ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਨਾਭ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲੱਖ ਦੀ ਆਮਦਨ ਤੱਕ ਅਤੇ

ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੱਖ ਔਸੀ ਜਲਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਤੱਕ ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਅੰਗਰਾਜ਼ੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਸੈ ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਭਾਰੀ ਵਰਗ ਹਨ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਬਜਟ ਨੂੰ ਵੋਟਰ-ਬੋਟਰ ਬਜਟ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਟਿਪਣੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਿੰਗਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਕੂਮਤ ਇਨਵੈਸਟ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਜਗਤ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੁੱਥ ਰਿਅਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਰਾਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜਾਂ ਨੂੰ ਨੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਿਹ ਰਾਸ਼ਨ-ਟੁਕੜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਚਾਰ ਦੇ ਘਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

1990 ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹੀਬਰਨ ਦੀਆਂ ਸੀਤੀਆਂ ਚਾਗੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਏਸ ਅੰਦਰ ਵਿਕਾਸ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਰੋੜਾਂ, ਅਰਬਾਂ, ਪਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਇਨਵੈਸਟ ਹੋ ਜਾਣ, ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਨਾਭ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਜਗਤ (ਕੰਪਨੀਆਂ) ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਉਚ-ਮੱਧ ਵਰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਨਾਭ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਸੰਬੰਧਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੱਧ ਵਰਗ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਚੱਲੇ ਦੇ ਵਰਗ ਤੱਕ ਨਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੀਵ ਭਾਈ ਦੀ ਕਹੀ ਵਿਹ ਫ਼ੈਲ ਰਹਿ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਂਝੀ ਕਰਮ ਦੇ ਇੱਕ ਰੁਪਏ ਵਿਚੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਪੈਸੇ ਹੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ।

ਬਜਟ ਦਾ ਟੀਕਾ ਵਿਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੱਧ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲੇ ਦੇ ਵਰਗ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਨ, ਪਾਣੀ, ਸੀਤਾ, ਲੱਤਾ, ਯੰਗਣ ਲਈ ਫੰਡ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਆਈ ਦਵਾ-ਦਾਗੂ ਚਲੂਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ। ਇਸਦੇ ਅਢਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਿਹਤਾ ਵੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕੇ, ਉਹ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਣ। ਵਰਤਮਾਨ ਆਚਰਕ ਤੇ ਸ਼ਿਆਸੀ ਦੰਬੇ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਆਚਰਨ ਉਸਦੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਵਿਕਾਸ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਚਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

♦♦♦♦♦

ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਸ੍ਰੀ ਆਸਿਫ਼ ਅਲੀ ਜਰਦਾਰੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਿਆਨ

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪੀਪਲਜ਼ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਟੈਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਤੋਂ ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਖੁੱਟੋ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਖੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਸ੍ਰੀ ਆਸਿਫ਼ ਜਰਦਾਰੀ ਸਹਿ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣਗੇ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅੰਦਰ ਚੜ੍ਹੇ ਰਾਜਾਂ ਪੰਜਾਬ, ਸਿੰਧ, ਸਰਹਦ, ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ ਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਨਤੀਜੇ ਰਾਬਟਰਪਤੀ ਸ੍ਰੀ ਪਰਵੇਜ਼ ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼ ਦੀ ਆਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਆਏ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਪਰਵੇਜ਼ ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ (ਕਾਇਦੇ ਅਜ਼ਮ) ਬੜੀ ਭੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਰ ਗਈ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਵਾਇਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਸਭ ਹੁਸ਼ੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਭਾਰਤ ਵਾਂਗ ਮਿਲਾਓਗਾ ਕਹੀ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਮਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਖੁੱਟੋ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਨਵਾਜ਼ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਤੇ ਤੀਮੀਲ ਥਾਵੇਂ ਸਰਹੱਦੀ ਗਾਂਧੀ ਭਾਵਸ਼ਾਹ ਖਾਨ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਵਲੀਖਾਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਮੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪਾਰਟੀ ਹੈ। ਫੁੱਰ ਹੋਰ ਨਿਰਦਲੀ ਸੰਘ ਪਾ ਕੇ ਇਸਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਦੇ ਤਿਹਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਿੰਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬੈਠਕ ਹੋਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਟੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਨਵਾਜ਼ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਵਲੀਖਾਨ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਸੁਮਿਤੀ ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਖੁੱਟੋ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਰਹਿ ਕੇ ਪੂਰੀ ਸਪੋਸਟ ਕਰਨਗੇ। ਐਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ੀਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਭਾਰਤ ਰਹਿਣਗੇ, ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਫਿਲਹਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਪੋਸਟ ਪੀ.ਪੀ.ਪੀ. ਨੂੰ ਦੇਣਗੇ।

ਸ੍ਰੀ ਆਸਿਫ਼ ਅਲੀ ਜਰਦਾਰੀ ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਹਿ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਨ, ਕਿਰੋਪੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹਾਲਾਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਓਕੇ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਮੀਯਾਬ ਦੇ

ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਤਭੇਦ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਫੁੱਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਊਰਜਾ ਦੀ ਸਖਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਜੋ ਯੋਜਨਾ ਟੀਰਾਨ ਤੋਂ ਕੈਸ ਪਾਈਮ ਲੈਣ ਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਰਾਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪੂਰੀ ਸਹਿਯੋਗਿਤੀ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਜਰਦਾਰੀ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸੁਮਿਤੀ ਸੋਸ਼ੀਅਲ ਗਾਂਧੀ ਥਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ? ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁਮਿਤੀ ਸੋਸ਼ੀਅਲ ਗਾਂਧੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸਾਮਰੀਅਤ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ, ਉਸਦਾ ਅਹੁਦਾ ਬਹੁਤ ਉਚਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਟੀ.ਵੀ. ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਜਰਦਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਦਰਜਾ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਅੰਦਰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਬੁੱਧਿਕਾ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ।

ਸ੍ਰੀ ਜਰਦਾਰੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ। ਫਿਲਹਾਲ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਿਛਾਓਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਫਿਰਾਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਸ ਨੇ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਹ ਇੱਕ ਚਿਨ ਵੰਗ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਿਛਾਓ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਫਿਲਹਾਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਖੁਦ ਆਪ ਉਹ ਸੋਸ਼ੀਅਲ ਗਾਂਧੀ ਵਾਂਗ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੀਡ ਕਰੇਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਪਰਵੇਜ਼ ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਬਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਕੰਡੇ ਅਪਣਾ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਨਵਾਜ਼ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਨ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਜਪੇਈ ਸਨ, ਓਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਪਰਵੇਜ਼ ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਚੰਡ ਕਮਾਂਡਰ ਸਨ। ਪਾਕ ਦੀ ਜਾਸੂਸ ਦੇਜੰਸੀ ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ. ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਆਤੰਕਵਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੋਲਬਾਤ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਾਮੀਯਾਬ ਦੇ ਕਾਰਕਿੱਲ ਹਿੱਸੇ

ਉਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸਦਾ ਸ੍ਰੀ ਨਵਾਜ਼ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਜ਼ ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਤਬਤਾ ਪਛਾਣ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਡਿਕਟੇਟਰ ਤੇ ਰਾਬਟਰਪਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਭਾਰਤ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਸਪੋਸਟ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਮੀਯਾਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੋਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਰਾਬਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼ ਨੇ ਨਵਾਜ਼ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪਰਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਖੁੱਟੋ ਪਰਵਾਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਜਰਦਾਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਫੂਕਤ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਰੀਫ਼ ਤੇ ਖੁੱਟੋ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ।

ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਹੋਣਾ ਆ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅੰਦਰ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਹਨ। ਚੜ੍ਹੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ। ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਸਨੂੰ ਆਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਰਾਬਟਰਪਤੀ ਪਰਵਾਜ਼ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਇਜ਼ਾਹੇ ਨਾਲ ਇਸ ਨੇ ਆਪ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਵੇਂ ਮਿੰਨਰਿਟ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਬਟਰਪਤੀ ਹੁਣੇਵਾ ਗਿਆ। ਰਾਬਟਰਪਤੀ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ੀਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਗੂਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਕੁਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚਿਤਰਨ ਵਿੱਚ ਹੋਸ਼ਿਲ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੀ ਗੋਲ਼ ਵਿ ਚੁਟੀ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਿਆ। ਪਰ ਹੁਣ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਪਾਸ ਪਛਾਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਨਵਾਜ਼ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਆਉਣ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਪਰਵੇਜ਼ ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼ ਉੱਤੇ ਮਹਾਵਿਧੇਕ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਾਵਿਧੇਕ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਪਾਸ ਹੈ। ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਇਹ ਸਮਾਂ ਕੀ ਦੱਸੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਸ੍ਰੀ ਪਰਵੇਜ਼ ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਵਾਪਿਅਾ ਨੁਕਤਾ ਹਾਸਲ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕਲ੍ਹ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਹਿਲੇਰੀ ਅਤੇ ਓਬਾਮਾ ਵਿੱਚਕਾਰ ਜੰਗ

ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਨ ਦੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਅਨੋਖੇ ਮੌਤ ਉੱਤੇ ਆ ਖਲੋਤੇ ਹਨ। ਉਹ ਦੋ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹਨ - ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਿਲ ਕਲਿੰਟਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨਿਯੁਕਤਾ ਦੀ ਸੀਨੇਟਰ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਈਨੀਸਾਇਸ ਦੇ ਸੀਨੇਟਰ ਓਬਾਮਾ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਮਹਿਲਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਓਬਾਮਾ, ਇਸ ਕੋਈ ਉੱਤੇ ਜਨਸੰਨ ਹੋਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਇੱਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 1191 ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਰਿਪਬਲਿਕਨ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜੋਹਨ ਮਕੇਨ ਇਸ ਫ਼ਿਟਣੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਟੈਕਸਾਸ ਵਿੱਚ ਕਲਿੰਟਨ ਨੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਲਰਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਕਸਵਾਚ ਦਾ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹੈ ਅਤੇ ਟੈਕਸਾਸ ਅਤੇ ਓਹਾਇਓ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਵੋਟਾਂ ਦੋਹਾਂ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਲਈ ਵੈਸਲਾਯੁੱਗ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਹਿਲੇਰੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਲਗਾਤਾਰ 11 ਥਾਂ ਅੰਦਰ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਟੈਕਸਾਸ ਵਿੱਚ ਓਬਾਮਾ 45-43 ਦੇ ਅੰਤਰ ਨਾਲ ਅੱਜੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਓਹਾਇਓ ਵਿੱਚ 45-45 ਫੀਸਦੀ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਉੱਤੇ ਹਨ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਉਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟ ਆਪਣੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਤਵੀਖ਼ਤ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਸੀਮਾ

ਬਣਾਉਣਗੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਨਤਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬੁਸ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਤੌਕ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਪਬਲਿਕਨ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਿਪਬਲਿਕਨ ਨੂੰ ਲਾਭੇ ਕਰਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖਤਰਾ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਭਾਜਨ ਦੀ ਆਰਥਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਖੋਂ ਪਰੇਖੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਜੇਕਰ ਮੈਕਸਵਾਚ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਹਿਲੇਰੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਓਬਾਮਾ ਹੀ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਮਨੋਨੀਤ ਪੈਂਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਓਬਾਮਾ ਨੂੰ ਪੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਹਿਲੇਰੀ ਕਲਿੰਟਨ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਪਿਆਰੀ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਰਿਪਬਲਿਕਨ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਉੱਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਫ਼ਾਲਤ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਓਬਾਮਾ ਦੀ ਨਿਜੀ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਾਸਤੇ ਉਮੀਦ ਦੀ ਕਿਰਨ ਜਿੱਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇਗੀ।

ਨਵੰਬਰ ਦੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਓਬਾਮਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਚਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਜੇ ਹਨ। ਇਹ ਖੋਜਤਾ ਓਬਾਮਾ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੀ ਕੋਈ ਛਕੋਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਗੱਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਓਬਾਮਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਿਪਬਲਿਕਨ ਵਿਰੋਧੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਰੋਧੀ ਮੰਡੀਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਓਬਾਮਾ ਨੂੰ ਹਿਲੇਰੀ ਕਲਿੰਟਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੀਆ ਤੇ ਚੰਗੇਰਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਓਬਾਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਧੇਰੇ ਥਾਂ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਓਬਾਮਾ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਜੋਸ਼ੇਖਰੋਸ਼ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹਿਤੈਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਹਿਲੇਰੀ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੋਂ ਲਾਭੇ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਵੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਰੀ ਬਿਲ ਕਲਿੰਟਨ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸਾਸ ਜਾਂ ਓਹਾਇਓ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦੇਣਗੇ। ਹਿਲੇਰੀ ਕਲਿੰਟਨ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਰਵੇ ਜਿੱਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਰਕੇ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਦੇਣਗੇ।

ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਉੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਆਧਾਰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਹ ਜਾਣੂ ਦੀ ਸੇਟੀ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ਸਮਾਂ ਹੀ ਦੱਸੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਪਾਰਟੀ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦੋ ਫਾਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਧੇਰੇ ਹੈ।

ਚਾਰਤ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਅਹਿਮ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੌਕ ਭਾਰਤ-ਅਮਰੀਕਾ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਸੰਧੀ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨੇਪਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸੁਖਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਾਤੀ ਪੂਰਨ ਮਾਹੌਲ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਹੀ ਆਖਾਂ ਲਾਈ ਇਸ ਘੋਲ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਹੀ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਉਨ ਕਿਸ ਕਰਵਟ ਬੈਠਦਾ ਹੈ।

ਲੱਦਾਖ਼

(1988 ਵਿੱਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ 'ਲੱਦਾਖ਼' ਅਤੇ 'ਅਮਰਨਾਥ' ਅੰਚਲਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਥੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਜਿਸ ਵਿਰਾਟ ਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਚਲਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ-ਅਕੈਡ-ਪਫੇਡ ਕੀ ਹੈ - ਉਸ ਨੂੰ 'ਲੱਦਾਖ਼' ਅਤੇ 'ਅਮਰਨਾਥ' ਨਾਮੀ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਰੇਖਾਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।)

ਚੰਗਦੁੰਗ

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲੀ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਸੀ ਤੇ ਸਾਡੀ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਮੌਜ਼ਿਲ ਵੀਹ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਚੰਗ ਦੁੰਗ। ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੱਝ ਸੀਨਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ੂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ 'ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ? ਉਹ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ, ਉਸਨੂੰ ਜੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਠੀਕ ਨਾ ਰਹੇਗਾ ? ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲਾਂਗੇ। ਭਟਨਾਗਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨੇ।' ਮੈਂ ਕਿਹਾ, 'ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖ ਤਾਂ ਲਈਏ, ਫਿਰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਾਂਗੇ।' ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੇ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਵੇਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ, ਬੇੜ੍ਹੇ ਜਿੰਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਤੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਤੁਰ ਸਕਦੇ ?' ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਹਾਂ'।

ਮੈਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਇਹਦੇ ਕੁਝਕੈਸ਼ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਦੂਜੇ ਟਰੈਕਰਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚੁਕਾ ਦਿਓ ਤੇ ਇਹਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੋਰ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਦਵਾਈਆਂ ਤੇ ਸਹਾਰਾ ਦੇਂਦਿਆਂ ਇਸਨੂੰ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗਾ।'

ਮੈਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟੋ ਭਾਅਦ ਦਵਾਈ, ਕਿਤੇ ਬਿਸਕੁਟ, ਕਿਤੇ ਕਲਕੇਬ ਤੇ ਕਿਪੜੇ ਇੱਕ ਅੱਧ ਫੁਲਕਾ ਖਵਾਉਂਦਿਆਂ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਦੇ ਬਾਰ ਮਿੱਟ ਖਿਣਾਉਂਦਿਆਂ ਨਿਰਵਿਘਨ ਚੰਗ ਦੁੰਗ ਤੱਕ ਲੈ ਗਿਆ।

ਅੱਜ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕੁਲ ਨਾਲੋਂ ਕੁੱਝ ਘੋਖਾ ਸੀ। ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਤਿੱਖੀ ਸੀ ਫਿਰ ਵੀ ਹੈ ਸੀ ਸਾਡਾ ਸੁਥਰੀ ਸਥਰ ਵਾਲੀ। ਅੱਜ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਗਲੇਸ਼ੀਅਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁਲ ਦੇ ਗਲੇਸ਼ੀਅਰ ਪਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਸਫ਼ਰਾਂ

ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗਲੇਸ਼ੀਅਰ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਟੁਰ ਕੇ ਲੰਘਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਕੁਲ ਜਿਹੜੇ ਗਲੇਸ਼ੀਅਰ ਵੇਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਛੋਟਾ ਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਕੁ ਮੀਟਰ ਲੰਮਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਉਚਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਦੂਜਾ ਉਸ ਤੋਂ ਦੁਕਣਾ ਲੰਮਾ ਤੇ ਸੱਠ ਫੁੱਟ ਉਚਾ ਸੀ। ਬੁਲਬੁਲੇਬਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਉਪਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਤਰ ਦੀ ਸਤਹ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੱਕ ਵਿਚੋਂ ਕੱਟ ਕੇ ਰਸਤਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਮ ਸੱਠ ਫੁੱਟ ਉਚੀਆਂ ਬਰਫ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਿਆਂ ਇੱਕ ਅਜਬ ਜਿਹਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੋਈ ਗਲੇਸ਼ੀਅਰ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਬਰਾਬਰ ਖੜ੍ਹੇ ਪਹਾੜ ਤਾਂ ਲੱਗਦੇ ਹੀ ਬਰਫ ਦੇ ਪਹਾੜ ਸਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਸਭ ਵੇਖ ਕੇ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਮੇਰਾ ਲੱਦਾਖ਼ ਦਾ ਇਹ ਵੇਰਾ ਜੋਗੀ ਵਾਲਾ ਵੇਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਪ੍ਰਾਣ ਵੀ ਉਪਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਭਾਅਦ ਇੱਕ ਗਲ ਨਿਰਧ ਮੁੱਖ ਹੋ ਹੋ ਖਿੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਕਿ 'ਪ੍ਰਾਣ ਉਪਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਜੋ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਉਪਰ-ਦਸਮ ਦੁਆਬ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ-ਸਾਹਸੁਚ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕਦੇ ਹੇਠਾਂ ਨਾ ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਕੈਸਾ ਆਨੰਦ ਰਹੇ। ਇੱਕ ਸਮਾਧੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ-ਜੋ ਸਦੀਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਉਸੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿੱਚ ਭਲ ਜਾਵੇ। ਬਾਇਦ ਉਸੇ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਬੁਲਾਵਾ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ। ਏਧਰ ਹੀ ਕਿਪੜੇ, ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਹੀ - ਗਿਆਨ ਗੱਜ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਪਰਮ ਹੱਸ ਸਵਾਮੀ ਵਿਸ਼ੁਧਾ ਨੰਦ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ - ਰੂਪਤ ਗਿਆਨ ਗੱਜ। ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਧ ਖੋਗੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਕਲਿਆਣ-

ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਗਿਆਨ ਗੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਥੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਖੋਗੀ ਆਵੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੂਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਥੇ ਨਾ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਈ ਨਾਥ ਮਹਾਂਮਹੋਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਨਿਖਿਆ ਹੈ - ਗਿਆਨ ਗੱਜ ਸਾਡੀ ਵੇਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਹੈ - ਜਿਵੇਂ ਕੈਲਾਸ਼ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੈ - ਫਿਰਹੇ ਮੇਰੀ ਯਾਤਰਾ ਉਸੇ ਵੱਲ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਅਜੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ - ਪਰ ਅਸਲ ਮੌਜ਼ਿਲ ਅਜੇ ਦੂਰ ਹੈ - ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ।

ਚੰਗ ਦੁੰਗ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪੁਲ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਕੁੱਝ ਸਾਹਮਣੇ ਲਬਰ ਆ ਗਿਆ। ਚੰਗ ਦੁੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਲਈ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਿੰਡ ਹੈ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੁਲ੍ਹਾ ਲੰਮਾ ਚੌੜਾ ਸੈਦਾਨ। ਏਥੇ ਵੇਜੀ ਚੌਕੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਇੱਕ ਪੱਕਾ ਰੈਸਟ ਹਾਊਸ ਵੀ। ਬੁਢੇਰੇ ਅਸਮਾਨ ਫੁੰਦੇ ਬਰਫਾਂ ਲੱਏ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚਕਾਰ ਚੰਗ ਦੁੰਗ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਕਟੋਰੇ ਵਾਂਗ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਚੰਗ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਭਟਨਾਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੁਲੂ ਤੋਂ ਚੱਲਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ - 'ਬੀਰੋ ਤੋਂ ਪੰਜ ਫਿਕਰੀ ਹੇਠਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਟੈਪੋਚਲ ਚੰਗ ਦੁੰਗ ਦਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਸ਼ਕ ਤੁਰੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਿਲਕੁਲ ਠੰਢਾ ਨਾ ਲੱਗੇ - ਪਰ ਕੱਪੜੇ ਪੂਰੇ ਭਰਮ ਪਹਿਨ ਕੇ ਹੀ ਜਾਣਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਠੰਢ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਦਬੋਚ ਲਵੇਗੀ। ਐਟਕ ਕਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਏ, ਜੇ ਕਾਲੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ - ਲਗਾਉਣੀ ਜ਼ਰੂਰ। ਏਧਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਰਫ ਦੇ ਕਣ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਨੱਗੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਦਖਮੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਦਰਖਤਾਂ ਦੀ ਅਟਹੱਦ ਕਰਕੇ ਐਕਾਜਿਨ

ਦੀ ਏਧਰ ਭਾਰੀ ਕਮੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਟੁਰਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਸਾਰ ਝੁੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲ ਰਚਦਿਆਂ ਬੋਤਾ ਸਮਾਂ ਲੱਭੇਗਾ। ਘਬਰਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਹਿਜ ਭਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਏ, ਚੋਰ ਬਥਰਦਸਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਸਹੀਰ ਨਾਲ। ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਟੁਰ ਕੇ ਜਾਣਾ ਏ, ਹੋਰੀ ਹੋਰੀ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲ ਰਚਦੇ ਜਾਓਗੇ - ਉੱਜ ਲੱਦਾਖ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬੜਾ ਖਤਰਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਖੋਚਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੇਫੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਮੌਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੱਸ ਤਰੀਕਾ ਇਹੋ ਹੀ ਏ ਕਿ ਹੋਰੀ ਹੋਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲ ਰਚਿਆ ਜਾਏ।'

ਭਟਨਾਗਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਕੱਲਾਂ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨੀਕ ਸਨ। ਨੰਭ ਏਨੀ ਸੀ ਕਿ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਜਾਇਆਂ ਹੀ ਕੰਥਲ ਦੀ ਖੁਕੌਲ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਪਰ ਬੇਤੂੰ ਚਿਹ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਪੁੱਧ ਨਿਕਲ ਆਈ। ਭਾਤਵਰਨ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕਰਮੀ ਆਈ ਤੇ ਭਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਖੁੰਮਣਾ ਫਿਰਨਾ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮੀ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਕਦੇ - ਨਦੀ ਏਥੇ ਕਾਫੀ ਚੋਤੀ ਹੈ - ਪਰ ਅਸਚਰਜ ! ਏਥੇ ਨਦੀ ਦਾ ਜਲ ਨੀਲਾ ਸੀ, ਆਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਤੋਂਕਿਆ, ਗੂਹੜੀ ਨੀਲੋਤਣ। ਏਨਾ ਗੂਹੜਾ ਨੀਲਾ ਆਕਾਸ਼ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚਾਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਏਨਾ ਨਿਰਮਲ ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਚਿਨਮਿਲਾਉਂਦਾ ਆਕਾਸ਼। ਏਥੇ ਹੀ ਸੁਰੂ ਦੇ ਇੱਕ ਤਾਣ ਸਬਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਜਿਹੇ ਮਸ਼ਨ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਖਿਆ, 'ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਥਾਂ ਏ - ਜਿੱਥੇ ਸਾਧਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲਾ ਅਨਾਹਤ ਨਾਦ ਜਾਚ ਉਠਦਾ ਏ ਤੇ ਉਹ ਸਾਧੀ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।'

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਸਾਡਾ ਕੈਂਪ ਸੀ ਓਥੇ ਸੈਂਤ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਰੰਗ ਦੁੰਗ ਗੁੱਡਾ (ਬੋਧ ਮੱਠ) ਸੀ। ਕਈ ਜਣੇ ਉਸ ਗੁੱਡਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਚਲੇ ਕਦੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ਏਥੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਪੁੱਧ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਿੜੀ ਹੋਈ ਸੀ - ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਕਿਤੇ ਨਾਮ ਨਿਯਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ

ਨਦੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਸਹਿੰਦਾ ਸਹਿੰਦਾ ਨਿੱਖ ਸੀ। ਹਵਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੱਲ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਮਾਲਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇੱਕ ਮੁਕਾਮੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੀ ਇੱਕ ਕੂਹਲ ਦੇ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਪੁੱਧ ਕਾਰਨ ਠਾਹ ਭੱਜੇ ਜਲ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘਾਹ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਪੁੱਧ ਸੇਕੀ।

ਲੱਦਾਖ ਸਾਰਾ ਹੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬੁੱਧ ਮੱਤ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਇਲਾਕਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਇਸ ਯਾਤ੍ਰਾ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਦੁੰਗ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰੰਗ ਦੁੰਗ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਘਰ ਸਨ, ਉਹ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਬੋਲੀ ਤੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਠੇਠ ਤਿੱਬਤੀ ਬੋਧ ਲੱਗੇ। ਓਥੋਂ ਦੇ ਜਵਾਨ ਮਰਦ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵਿੱਚ ਕੱਲਬਾਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਪਰ ਔਰਤਾਂ ਨਾ ਸਾਡੀ ਕੱਲ ਸਮਝਦੀਆਂ ਨਾ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੱਲ ਸਮਝ ਸਕਦੇ।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬੁੱਧ ਮੱਤ ਦਾ ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਔਸਕਲੂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਲੱਦਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਤਿੱਬਤ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਦੂਜੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਬੁੱਧ ਮੱਤ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਤਿੱਬਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਇਸ ਮੱਤ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰਾਹਬਰ ਹੈ।

ਲੱਦਾਖ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੋਂਡਮੀ ਤਿੱਬਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭੂਗੋਲਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹੱਦਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਨਸਲ, ਬੋਲੀ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਲੱਦਾਖ ਪੋਂਡਮੀ ਤਿੱਬਤ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਤਿੱਬਤ ਦੇ 'ਪੋਤ-ਲਾ' ਮਹਿਲ ਤੋਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ 1959 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਧਾਰਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅੱਜ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਤਿੱਬਤ ਬੋਧ ਮੱਤ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਹੈ ਤੇ ਬੁੱਧ ਮੱਤ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਪਰਵਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਰਚਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਕੈਲਾਸ਼ਪਤੀ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹੈ ਤੇ ਕੈਲਾਸ਼

ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਭਾਹਤ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਲਈ ਪਰਮ ਪਾਵਨ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਹਿੰਦੂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਕੈਲਾਸ਼ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਭਾਹਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 617 ਵਿੱਚ ਜਨਮਿਆ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਅਤਿ ਗੁਣਵਾਨ ਰਾਜਾ 'ਸ਼੍ਰੇਯ ਵਤਸਨ ਸਕਾਮਪੋ' ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਛੋਟਾ ਹੀ ਸੀ - ਕੁੱਝ ਭਾਰਤੀ ਬੋਧ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਰਾਜੇ 'ਬੋ ਬੋ-ਚੀ' ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਬੋਧ ਗ੍ਰੰਥ ਭੇਟ ਕੀਤੇ। ਪਰ ਇਹ ਵੇਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੋਈ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਿਪੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਲਕ ਸ਼੍ਰੇਯ ਵਤਸਨ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਓਥੋਂ ਹੀ ਕੁੱਝ ਸੰਕਲਪ ਮਨ ਵਿੱਚ ਧਾਰ ਲਏ। ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਤੇ ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਪਾਟ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਗੁਣਿਆਰ ਦਰਬਾਰੀ 'ਬੋਨ ਮੀ ਸਮ-ਬੁੱਟ' ਅਤੇ ਸੋਲਾਂ ਹੋਰ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਦਿਆਪੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਲਈ ਬੇਜਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀ ਬੋਲੀ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਪੀ ਵੀ ਲੱਭ ਲਈ ਤੇ ਉਸਦਾ ਵਿਆਕਰਨ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ। 'ਬੋਨ ਮੀ' ਨੇ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿਆਕਰਨ ਤੇ ਨਿਪੀ ਬਾਰੇ ਅੱਠ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖੇ ਤੇ ਕਈ ਬੋਧ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਹੀ ਸ਼੍ਰੇਯ ਵਤਸਨ ਨੇ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਦਸ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕੀਤੇ। ਰਮੇਰੇ ਮੰਦਿਰ ਅਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਮੰਜਿਲ ਪੋਤ-ਲਾ ਮਹੱਲ ਬਣਵਾਇਆ। ਇੰਜ ਸ਼੍ਰੇਯ ਵਤਸਨ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬੋਧ ਧਰਮ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਰੱਖੀ। ਸ਼੍ਰੇਯ ਵਤਸਨ ਨੂੰ ਇਸ ਧਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ 'ਬੁਰੁਕੁਟੀ' ਅਤੇ 'ਵੇਨਚੇਰੇ' ਨੇ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਸ਼੍ਰੇਯ ਵਤਸਨ ਨੇ ਰਾਜ ਪਾਟ ਸੰਚਾਲਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਏਨੀ ਬਥਰਦਸਤ ਵਧਾ ਲਈ ਕਿ ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਰਾਜਾ ਅੰਸੁਵਰਧਨ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੇ ਰਾਜਾ ਤਾਈਸ਼ੁੰਗ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ਤਾਨਾ

ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣੇ ਚਰਚੀ ਸਮਝੇ। ਇਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਰਾਜਾ ਅੰਜੁਵਰਧਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਤਕੀ 'ਭਰੁਰੁਟੀ' ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਤਾਈਤ ਸੁੰਗ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੋਟੀ 'ਵੇਨ ਚਿੰਗ' ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੁੰਨ ਵਤਸਨ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਨਤਕੀਆਂ ਦਾਜ ਵਿੱਚ 'ਅਖਸ਼ੋਭਯ' 'ਮੈਤ੍ਰੇਯੇ' ਅਤੇ ਸ਼ਕਯਮੁਨੀ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਲੈਕੇ ਆਈਆਂ - ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਮੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਬਤੀ ਤਾਕਤ ਮਿਲੀ।

ਤਿੱਬਤ ਪਛਤਿਆ ਹੋਇਆ ਪਹਾੜੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਾਦੂ ਟੂਟਿਆਂ ਦਾ ਅਰ ਸੀ। ਸੁੰਗ ਵਤਸਨ ਨੇ ਜਾਦੂ ਟੂਟਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿੱਧੇ ਸਾਧੇ ਬੋਧ ਮੱਤ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਬੋਧ-ਮੱਤ ਨੂੰ ਕਠਿਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

ਸੁੰਗ ਵਤਸਨ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਵਾਰਸ 'ਸ੍ਰੀ ਸੁੰਗ ਲਏ ਵਤਸਨ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦੀਸ਼ਾਲੀ ਦਾਉਣ ਅਵਸਰਾਂ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨਾਮਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਦਿਆਲੇ ਤੋਂ ਸਾਂਤ ਰਖਸਿਤ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਬੁਲਵਾਇਆ। ਜੋ ਕਿ ਬੋਧ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚਕਾਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਬੋਧ-ਧਰਮ ਦੇ ਜੰਗੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਧਰਮ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਜਹਿਰ ਚਲਾਈ। ਪਰ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਖਹਿਤਾ ਦਿਹ ਵੀ ਨਾ ਛੱਡਿਆ। ਕੁੱਝ ਕਦਰਤੀ ਆਸ਼ਤਾਂ ਤੇ ਕੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਜੋਰ ਪੀ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਜਾਦੂ ਟੂਟੇ ਦਾ ਜੋਰ ਹੋਰ ਵੱਧ ਗਿਆ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਬੋਧ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀ ਕਟਤ ਪੰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਦੂਜਾ ਢੰਗ ਵਰਤਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੰਤਰਾਂ ਦੇ ਜਾਣਕਾਰ ਤੇ ਸਾਧਕ ਵਜੂਯਾਨ ਤੇ ਮਹਾਯਾਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ 'ਇੰਦ੍ਰਬੁਤੀ' ਦੇ ਪੁੱਤਰ 'ਪਦਮ ਸੰਭਵ' ਨੂੰ ਸਵਾਤ ਖਾਟੀ ਦੇ ਉਕਰਾ... ਤੋਂ ਤਿੱਬਤ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਪਦਮ ਸੰਭਵ ਦੀ ਤੰਤਰਾਂ ਦਾ ਰਚਨਾਕਾਰ ਤੇ ਤੰਤਰ ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸਾਧਕ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਤਿੱਬਤੀ ਜਾਦੂ ਟੂਟੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਕਸਿਤ ਚੱਰਚਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਬੋਧ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ 'ਲਾਮਾ' ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਵੀ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ।

ਇੱਜ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ 'ਪਦਮ ਸੰਭਵ' ਮਹਾਨ ਭਰੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿਯਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਬੋਧ ਧਰਮ ਬੁੱਧ ਕਰਮਾਂ, ਕਤੂਣਾ, ਜੇਵਾ, ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਵਾਲਾ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਰਵਾ ਕੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਟਤ ਪੰਥ ਤੋਂ ਜਾਨੂ ਟੂਟਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਕੇ ਚੋਰ ਹੋ ਗਏ ਬਣ ਗਿਆ। ਭਗਵਾਨ ਬੁੱਧ ਦਾ ਇਹ ਉਪਯੋਗ ਕਿ 'ਆਪਣਾ ਦੀਸ਼ ਆਪ ਬਣੇ' ਤਿੱਬਤ ਜਾ ਕੇ ਲਾਮਿਆਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਹੇਠ ਦੌਰ ਗਿਆ।

ਨਾਮੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬੋਧ ਭਿਖਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਧਾਰਮਕ ਆਚਾਰ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਾਧੂ ਹੀ ਸਨ। ਪਰ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਾਜ-ਪਾਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਅਧਿਸ਼ਾਹੀ ਬਣਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਲਾਮਾ ਧਰਮ-ਭਰੋਸਟ (ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ-ਅਰਥਾਤ ਸਮੁੰਦਰ) ਬਣ ਗਿਆ। ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਵਾਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਪਰਮ ਸੁੰਮਟ ਧਰਮ ਅਵਤਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਐਂਕਲੂ ਦਾ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਚੌਦਵਾਂ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਹੈ।

ਧਾਰਮਕ ਭਰੂ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੀਤਾ ਜਦੋਂ ਇੱਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਦੋਂ ਉਸਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਦੁਹਰੀ ਕੁਲਾਮੀ ਦਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਤਿੱਬਤ ਜਿਹੇ ਪਛੜੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪਹਾੜੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ। ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤੀ ਬੋਧ ਮੱਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲੋਕ ਔਜ ਵੀ ਉਸ ਦੁਹਰੀ ਕੁਲਾਮੀ ਦਾ ਬਿਕਾਰ ਹਨ। ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਤੌਜ ਕੇ ਭਾਰਤ ਆ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਸਿੱਧੀ ਰਾਜਸੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਘਟੀ ਹੈ - ਪਰ ਸਿਹਤੀ ਜਾਂ ਮਨਮਾਨ ਕੁਲਾਮੀ ਅਜੇ ਵੀ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਲੰਦਾਖ ਵਿੱਚਲੇ ਬੋਧ ਮੱਤ ਆਪਣੇ ਸੁਨਹਿਰੇ ਫੁੱਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਥੀਰਦਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਮਨਾਂ (ਤਿੱਬਤੀ ਬੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕੁੰਡਾ) ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਥੀਰਾਂ। ਔਜ ਕੁੰਡਾ ਜਾਂ ਮੋਠਾਂ ਦੀ ਉਹ ਮਹਿਯਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਨਾ

ਓਹ ਐਸ਼ਵਰਜ ਹੀ ਹੈ - ਕਿਰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਕੁੰਡਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਨਾਮੇ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਬੰਧੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਥੀਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੰਨ ਕੇ ਦਿਨ ਕੋਟੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁੰਡਾਵਾਂ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਵੈਭਵ ਕੁਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਤ ਸੰਚਾਲ ਖੰਟ ਰਹੀ ਹੈ - ਪਰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਭਿੱਤੀ ਚਿੱਤਰਾਂ ਕਾਰਨ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਦੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਤੇ ਵੈਵੀ ਦਾਨਵੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਅੰਕਿਤ ਹਨ-ਸੈਲਾਨੀ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਇਲਾਸ਼ਮੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ। ਬਦੇਸ਼ੀ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਕੁੰਡਾਵਾਂ ਦੇ ਲਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੇਸੀ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਮੋਠਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰ ਗਾਈਡਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਾਮਾ ਲੋਕ ਬਰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ।

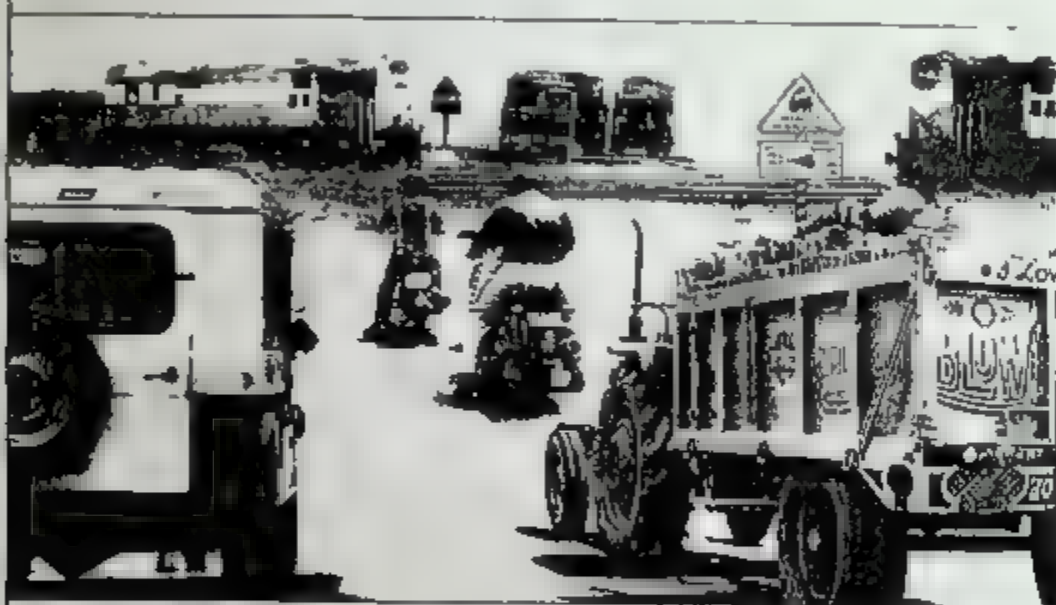
ਰੰਗ ਦੁੰਗ ਤੋਂ ਸੈਂਕੂ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ 'ਪਦਮ' ਨਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਨਗਰ ਹੈ - ਜੋ ਸਾਇਦ 'ਪਦਮ ਸੰਭਵ' ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਚੁੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਜੰਗਲਾਹ ਗੁੰਡਾ ਹੈ - ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਕੁਲਾਨ ਕਾਲ ਦੇ ਸਮਰਾਟ, ਕਨਿਸ਼ਕ ਨੇ ਈਸਾ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ। 'ਪਦਮ' ਜੰਗਲਾਹ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਬੋਧ ਆਬਾਦੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪਦਮ ਉਸਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ। ਪਦਮ ਤੋਂ ਔਂਕੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਫੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਪਦਮ' ਅਰਥਾਤ 'ਕਮਲ' ਇਸ ਪਾਸੇ ਆਖਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ - ਬਾਇਦ ਇਹ ਟੋਵੇਂ ਕਮਲ - ਜਾਂ ਆਗਿਆ ਚੱਕਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਪਰ ਅਸੀਂ 'ਪਦਮ' ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਜਾ ਰਹੇ। ਸਾਡੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਰੰਗ ਦੁੰਗ ਜੱਕ ਹੀ ਸੀ। ਤਿੱਤ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਰੰਗ ਦੁੰਗ ਤੋਂ ਪੁਲੂ ਲਈ ਚੱਲ ਪਏ। ਇੱਕ ਮਿਲਟਰੀ ਟਰੱਕ ਦੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕਰੁੱਪ ਲੀਡਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਕਰੁੱਪ ਦੇ ਰੁੱਕਸੈਕਾਂ ਸਮੇਤ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਤਿੱਤ ਹੋਰਲਾਂ ਨੂੰ - ਟਰੱਕ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਰੀ ਸਾਰੇ ਟੂਰ ਕੇ ਆਏ, ਚਾਰ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਪੁਲੂ ਤੋਂ ਪਾਰਕਾਰਿਕ ਆ ਕਏ ਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਵਪਹਿਰੇ ਦੇ ਕੁ ਵਜੇ ਸੂਬ ਹੋਸਟਲ ਵਲੋਂ ਪਹੁੰਚੀ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਾਰਗਿੱਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਾਓ ਰੁਕੋ, ਦੇਖੋ ਫਿਰ ਜਾਓ

ਮਾਨਵ ਰਹਿਤ ਰੇਲਵੇ ਲੈਵਲ ਕ੍ਰਾਸਿੰਗ 'ਤੇ ਖ਼ਤਰਾ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ।

ਮਾਨਵ ਰਹਿਤ ਰੇਲਵੇ ਲੈਵਲ ਕ੍ਰਾਸਿੰਗ

ਉੱਤੇ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਆ ਰਹੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਦੀ ਤੁਲਨਾ
ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਾਓ।

ਮੋਟਰ ਵਾਹਨ ਆਕ੍ਰਿਨ 1960 ਧਾਰਾ 131 ਤੋਂ ਵਾਧਾ :

ਪ੍ਰਤੱਕ ਵਾਹਨ ਚਾਲਕ ਮਾਨਵ ਰਹਿਤ ਰੇਲਵੇ ਲੈਵਲ ਕ੍ਰਾਸਿੰਗ ਆਉਂਦੇ
'ਤੇ ਵਾਹਨ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੀ ਰੋਕੇਗਾ। ਵਾਹਨ ਚਾਲਕ ਖੁਦ ਉੱਤਰ ਕੇ
ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਸਹਾਇਕ/ਸੇਵਾਧਾਰ ਸਹ-ਯਾਤਰੀ ਨੂੰ ਮਾਨਵ ਰਹਿਤ
ਰੇਲਵੇ ਲੈਵਲ ਕ੍ਰਾਸਿੰਗ ਉੱਕ ਪਿੱਛਲੇ ਭੇਜ ਕੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇਗਾ
ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਓਂ ਕੋਈ ਗੱਡੀ ਜਾਂ ਟ੍ਰਾਲੀ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ, ਉਸ ਤੋਂ
ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਹ ਵਾਹਨ ਨੂੰ ਮਾਨਵ ਰਹਿਤ ਰੇਲਵੇ-ਲੈਵਲ ਕ੍ਰਾਸਿੰਗ
ਦੇ ਪਾਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉੱਤਰ ਰੇਲਵੇ

ਤੁਹਾਡੀ ਸੁਰੱਖਿਆ .. ਸਾਡਾ ਮਕਸਦ
ਜ਼ਰੀ ਨੰਬਰ www.railways.gov.in 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ
ਮੰਤਰਾਲੇ

— ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਮੁਸਕਾਨ ਦੇ ਨਾਲ —

ਸੁਵਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਦੀ ਪੁਸਤਿਕ 'ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ-ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸੁਰਖ-ਪੱਤਰ' ਇੱਕ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਯਤਨ

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜੰਗ-ਏ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਤੇ ਸਾਫ਼ਬਕ ਯੋਗਦਾਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ, ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਥਾਂ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਉਹ ਅੱਜ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਉਤਨੇ ਹੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਹਨ ਜਿਤਨੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨਤਾ ਲੋਕ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਮਸ਼ਕਟ ਕਰਨ ਦੀ ਐਜ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਸ਼ੇਖਰ ਇੰਜ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਅਨਿਆਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਡੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੀ ਇਸ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਕੀਤਿਆਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਸਤਿਨਾਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ 'ਪਹਿਲਾ ਭਾਰਤੀ' ਵਜੋਂ ਮਾਣਤਾ ਦੇ ਕੇ ਸਾਡੀ ਕੌਦਰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ, ਇਸ ਜਾਣੇ-ਅਣਜਾਣੇ ਹੋਏ ਕਤਾਰੀ ਦੇ ਦਾਗ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਲੀਆਂ ਹੋਏ ਸਰਹੰਦਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਕਰ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ।

ਸੁ ਸੁਵਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਹੁਰਾ ਦੀ ਫਰਵਰੀ 2008 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੁਸਤਿਕ 'ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ-ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸੁਰਖ-ਪੱਤਰ' ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵੀ ਨੂੰ ਜਾਗਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪੇਟਿਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਦਮ ਹੈ। ਕੌਰ ਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਿਕ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਕਤਾ ਤੇ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਉਦਮ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਿਕ ਵਿੱਚ 17-18 ਜਨਵਰੀ 1872 ਈ. ਨੂੰ ਮਲੋਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਖੂਨੀ ਹੱਕੜ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੇ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਦੇ ਚਿਰਤਾਂਤ ਦਾ, ਬੜਾ ਹੀ ਸਾਰਥਿਕ ਚਿੱਤਰ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ, ਇਸ ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਬਨਾਮ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਸਿਖਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ 65 ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਕੁਮੰਗੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਸਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹੇ ਜਿਕਰ ਮਗਰੋਂ ਲੇਖਕ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਦੇ 'ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ' ਅੰਦਰ ਵਾਪਰੀਆਂ ਦਰਦਨਾਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਜਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪੰਜਾਬ ਉਪਰ ਭਾਬਜ ਹੋਇਆ। ਸਤਿਨਾਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਸਥਾਨੀਅਤ ਤੇ ਫਰਕੀ ਦੇ ਭਰਵੇਂ ਬਿੰਬ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਬਾਪੂਈ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਤੇ ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਸਾਕਿਆਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਵੱਧੇਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ, ਆਪਣੀ ਸਰਲ ਤੇ ਰੋਚਕ ਭਾਸ਼ਾ-ਸੈਲੀ ਵਿੱਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੁਰਖ ਜਾਂ ਖੂਨੀ ਪੱਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਰਕ ਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ ਕਸ਼ਟੀ 'ਤੇ ਪਰਖ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਉਹ, ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਜੰਗਨਾਮੇ ('ਜੰਗਨਾਮਾ' ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਫਿਰੰਗੀਆਂ)

ਅਤੇ ਕੌਰ ਹੋਰ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਕਲਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਖਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ, ਸੂਫਨਾ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਰੋਚਕਤਾ ਨਿਰੰਤਰ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਰੋਚਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੇਖਕ ਦਾ ਕਲਾਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਰਚੀ ਹੈ। ਵਿਰਕ ਹੁਰਾ ਕੋਲ ਇਹ ਕੁਝ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਅਹਿਮ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਰ ਨਿੱਕੇ-ਨੱਕੇ ਵੇਰਵੇ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਕੌਦਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁਲਦੇ। ਸਤਿਨਾਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਫ਼ਵਨ ਅਤੇ 1871-1872 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਭਰਪੂਰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸਦਕਾ ਨਾਮਧਾਰੀ/ਕੁਝ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੈਪਟਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਸਤਿਕ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਾਡੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਦਰਜ ਚਿੱਠੀਆਂ ਸਾਡੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਕੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬਦਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਪੁਸਤਿਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮੈਂ 'ਜੀ ਆਇਆ' ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਹਰ ਥਾਂ ਪੁੱਜੇਗਾ।

ਕਤਲਗਾਹਾਂ ਉਹ ਪੁਜੀਆਂ ਜਾਣ 'ਸਫਰੀ'

ਜਿਹੜੇ ਹੱਕ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ,
ਨਾ ਉਹ ਮੁਰਸ਼ਦ ਤੇ ਨਾ ਮੁਰੀਦ ਹੁੰਦੇ।
ਸਾਈ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਦੇਣ ਨਾ ਸੇਕਰ,
ਸੈਣ ਅਣਖ ਦਾ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦ ਹੁੰਦੇ।
ਤੇਗ ਅਣਖ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੜਕਦੀ ਐ,
ਫਰੋ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਉਹ ਉਮੀਦ ਹੁੰਦੇ।

ਕਤਲਗਾਹਾਂ ਉਹ ਪੁਜੀਆਂ ਜਾਣ ਸਫਰੀ,
ਜਿੱਥੇ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਸਹੀਦ ਹੁੰਦੇ।
ਮੇਤ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੀ ਸਵਾਲ ਉਥੇ,
ਜਿੱਥੇ ਨਸੇ ਸਹਾਦਤ ਦੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਵਣ।
ਉਹਨਾਂ ਜੋਗ ਨਾਲ ਵੱਡ ਵਿਹਾਰ ਕਾਹਦਾ,
ਜਿਹੜੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੇ ਜੁੜੇ ਹੋਵਣ।
ਪਾਲ ਬੰਨ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ,
ਹੋਣਾ ਇਉਂ ਤੁਕਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਵਣ।
ਅੱਗੇ ਪਾਰਖੂ ਵੀ ਕਿਹੜੀ ਘੱਟ ਕਰਦੇ,
ਦੇਖਣ ਆਸ਼ਕਾਂ ਤਾਈਂ ਅਥਮਾ ਕੇ ਤੇ।
ਪਿੱਛੇ ਦੇਣ ਖਿਤਾਬ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ,
ਪਹਿਲੇ ਤੋਗ ਦੀ ਧਾਰ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇ ਤੇ।

ਸੰਗਣ ਸੰਤ ਸਾਧਾ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦਿੱਲੀ)

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਬਰਮਿੰਘਮ ਵਲੋਂ 150ਵਾਂ ਕੂਕਾ ਮੂਵਮੈਂਟ ਸਮਾਗਮ

4 ਨਵੰਬਰ 2007 ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਬਰਮਿੰਘਮ ਵਿਖੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਕੂਕਾ ਨਹਿਰ ਦੀ 150ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਮਨਾਈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੌਂਸਲਰ ਨਾਰਡ ਕਿੰਗ ਆਫ ਵੈਸਟ ਬਰਮਿੰਘਮ, ਜੇਹਨ ਹੈਮਿੰਗਸ ਐਮ ਪੀ, ਆਫ ਬਰਮਿੰਘਮ, ਕੌਂਸਲਰ ਕਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ - ਨਾਰਡ ਮੇਅਰ ਆਫ ਸੈਂਡਵੈਲ ਵੈਸਟ ਬਰਮਿੰਘਮ, ਸਰਦਾਰ ਨਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ-ਐਡੀਟਰ 'ਦਾ ਸਿੱਖ ਟਾਈਮਸ' ਬਰਮਿੰਘਮ, ਡਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਟੱਬੂ ਐਮ ਈ ਈ, ਡਿਪਟੀ ਨਾਰਡ ਲਿਊਟਨੈਂਟ ਬਰਮਿੰਘਮ, ਸ੍ਰ ਕੁਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ (ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਯੂ.ਕੇ.), ਸ੍ਰ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭੋਰਲ ਅਤੇ ਸ੍ਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਭੋਰਲ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਰਾਮਗੜੀਆ ਕੁਲਦੁਆਰਾ ਕੁਰਾਮ ਸਟੂਟ ਬਰਮਿੰਘਮ, ਸ੍ਰ ਬਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ (ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਰਲਡ ਰਾਮਗੜੀਆ ਓਰਥੋਨਾਈਸੇਸ) ਅਤੇ ਸ੍ਰ ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ ਮਾਰਵਾਹ (ਸੈਕਟਰੀ ਆਫ ਵਰਲਡ ਰਾਮਗੜੀਆ ਓਰਥੋਨਾਈਸੇਸ ਯੂ.ਕੇ.) ਅਤੇ ਸੁਮਣੀ ਪੁਨਮ ਸਿੰਘ ਐਡੀਟਰ 'ਪ੍ਰੀਤ ਲਤੀ' ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਡਾ ਡੇਵਿਡ ਅਰਲੇ ਭਾਰਤ ਰਤਨ ਅਤੇ ਸੈਕਟਰੀ ਇੰਟਰ ਰੀਲੀਜੀਅਸ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਰਲਡ ਪੀਸ ਯੂ.ਕੇ. ਸੰਤ ਵਾਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭਮਰਾ ਪੈਟਰਨ ਆਫ ਕੁਲਵਰਹੈਪਟਨ ਇੰਟਰ ਵੇਚ ਕੌਂਸਲ ਅਤੇ ਸ੍ਰ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਿਧਸਕ ਆਫ ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਬਰਮਿੰਘਮ।

ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਤਿਸਥਿਤ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ 108 ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ ਸਟੈਟ ਮਾਲਾ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 150ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦਾ ਰਸਾਲਾ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਬਾਣੀ ਸਥਾਨਕ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧੀ ਵੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ। ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮਾਤਰ ਕੁਮੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਵੱਡਮੁੱਲੀਆਂ ਜਿੰਦਗੀਆਂ ਕਰਬਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸਰਧਾਂਜਲੀਆਂ ਭੇਟ ਕੀਤੀਆਂ। ਵਰਣਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕੁਰਾਨੀਅਤ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕੂਕਾ ਨਹਿਰ ਦਾ ਸਟੈਟ ਤੱਥਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1857 ਨੂੰ ਨਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ 150ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕੂਕਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹਿਰ ਦਾ ਤੀਜਾ ਸਮਾਗਮ ਸੀ। ਵੈਸਟ ਮਿਡਲੈਂਡ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨੀਆ ਅੰਦਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਉਘੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ : ਸੰਤ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੰਵਲ (ਕੁਵੈੱਟੀ), ਸ੍ਰ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਲਸੀ (ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ) ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਸੁਮਣੀ ਪੁਨਮ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੰਜਾਬ) ਓਫ ਐਡੀਟਰ 'ਪ੍ਰੀਤ ਲਤੀ', ਮਿਸ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਨਰੋਤਰਾ, ਪਬਲੀਸਿਟੀ ਸੈਕਟਰੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਬਰਮਿੰਘਮ ਸਹਿਤ, ਸੰਤ ਵਾਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭਮਰਾ (ਕੁਲਵਰਹੈਪਟਨ) ਰਿਨਾਉਂਡ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਕਾਲਰ, ਅੰਭੋਸਭਰ ਫਾਰ ਪੀਸ ਐਂਡ ਪੈਟਰਨ ਆਫ ਕੁਲਵਰਹੈਪਟਨ ਇੰਟਰਵੇਚ ਕੌਂਸਲ, ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੀਤਾ (ਬਰਮਿੰਘਮ) ਰਿਨਾਉਂਡ ਸਕਾਲਰ ਇਨ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ, ਸੰਤ ਸਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਰੋਤਰਾ (ਬਰਮਿੰਘਮ) ਰੇਡੀਓ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਤੇ ਟਾਉਂਡਰ ਐਡੀਟਰ ਆਫ 'ਕੂਕ'।

ਕੁੱਝ ਉਹ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਮਾਗਮ 'ਚ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪ੍ਰਫੁਲਕ ਨਰੋਦਾਰ ਸੰਤ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰਵੀ (ਬਰਮਿੰਘਮ) ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਦੇ ਸਕਾਲਰ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨਿਓਤੇ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਓਤੇ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ।

Namdhari Sales

Mfrs. of :

Flooring Durries, Carpet in Bright & Guaranteed Fast Colors, Green Matting, Pedestal Fan, Garden Mist Fan & Gas Heater Etc.

10240/54, Library Road, Azad Market, Delhi-110006

Charanjeet Singh Namdhari
Mob: 9810556398

Satvinder Singh Namdhari
Mob : 9811655210

ਸੂਬਾ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਖਰਲ ਦੀ ਪਸਤਕ ਕੁਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦ

11 ਨਵੰਬਰ 2008 ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਬੈਟੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅਥਵਾ ਪੁਰਖ ਮਨਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਵਲੋਂ ਇਕ ਵਡਮਲੇ ਪਸਤਕ 'ਕੁਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦ' ਨੂੰ ਕਿਲੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਇਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਤੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਸਬੰਧਿਤ ਮੋਟਰ (ਬਿਕਾ-ਬੇਜਬੂ) ਡਿਸਕਲੇਜ਼ਰ ਬੁੱਧ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਿਰਮਾਣ ਹੈ। ਅਨੁਗਿਣਤ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪੜ੍ਹੇ ਭਾਂਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਲੇ ਵੱਸਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਖੋਜ ਪਤਤਾਲ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਮੋਟਰ ਬੜਾ ਆਸਾਨ ਹੈ ਪਰ 150 ਸਾਲ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਦਾ ਪੁਰਾ-ਖੋਜ ਲੱਭਣਾ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ (ਪੁਰਾਤਤਵ ਵਿਭਾਗ) ਵਿਖੇ ਪੁਰਾਣੇ ਚੀਕਾਰਡ ਕਾਫੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵੱਸਲ ਲੱਭਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕਈ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ, ਕਸਬਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਕੋਈ ਖਾਲੀ ਜੀ ਦਾ ਵਾਤਾ ਨਹੀਂ।

ਲੇਖਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਨ 1983 ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਤੇ 2007 ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ 14 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਸ੍ਰ. ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛ ਤੇ ਬਹਿਰ ਬਹਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਦੋ ਪਰਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ, ਪੁੱਤਰ, ਭੈਣੀ, ਪੋਤਲਾ ਤੇ ਭਵੇਲੀ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ 'ਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰ. ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਚੋਂ ਚਿਕਾਰਡ ਲੱਭਿਆ ਤੇ ਕੱਢਵਾਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਪ੍ਰੋ. ਅਮਰਿੰਦਰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਤੋਰ ਸੋ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਲੀਕੋਰਟ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਹਨ, ਨੇ

ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਵਤੋਰ ਜੀ ਨੇ ਉਚੇਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਆਰਾਈਵਜ਼ ਚੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਲੱਭਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ। ਕਰੀਬਨ 2200 ਪੰਨੇ ਉਰਦੂ, ਅਰਬੀ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਕੱਢਵਾਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਡਾ. ਅਮਰਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖੇਨਾ ਸੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਲਿਖਤਰਤਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਾਸੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਨਵਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਡਾ. ਸਰਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਮੋਹਨ ਸਾਬਰਾ ਵਾਇਸ ਚਾਂਸਲਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਇਸ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਕੁਮਿਸ਼ਾ ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆਂ 'ਤਾਰੀਖ਼ ਕਲਾਂ ਕੀ ਤੋਰੀ' ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੂਬਾ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਖਰਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੀ ਇੱਕ ਅਨਮੋਲ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਐਵੇਂ ਬਿਆਸ, ਬਿਆਸ, ਸਟੀਆਂ ਸਟੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਖੋਜ ਆਧਾਰਤ ਕੰਮ ਹੈ ਜੋ ਹਾਲੀ ਸਾਲੀ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਕੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਏਸੇ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਕੁਮਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰ. ਸੁਦਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰਕ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਲਿਖਦੇ ਹਨ - 'ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਨਾਲਿਕ ਜੋ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਰੋਤਿਆ ਵਿਚੋਂ ਅਲੱਖ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਕੀਤਰ ਪਿਛੇਤਰ ਨਾਵਾਂ ਬਾਵਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭੀਸ਼ਮ ਕਾਰ ਸੂਬਾ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੇ ਲੁਕਾਏ 'ਚ ਦਰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ'।

ਪਸਤਕ ਦੀ ਇੱਕ ਵੀ ਬੜੀ ਬਖਸ਼ਾਵਤ ਹੈ। ਟਾਈਟਲ ਦੇ ਉਪਰ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਜੋ ਚਿੱਤਰ ਛਪੇ ਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਸਾਈਡ ਬੜਾ ਭੂਰਾ ਹੈ। ਕਾਕੂਲ ਬੜਾ ਵਧਿਆ, ਮੋਟਾ, ਜਲਦਾਵ ਤੇ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੱਕ ਚਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪੁਸ਼ਟਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬੁੱਕਸ ਲਿਮਿਟਡ ਬੜਾ ਚੁਟ ਕੇ ਨਿਰਮਾਣਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਕਿਤਾਬ ਸਟੈਂਡਰਡ ਬਾਵਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗੀ। ਆਚਾਦੀ ਦੀ ਛਾਂ ਮਾਣ ਰਹੇ ਦੋਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਧੁਨਾਵਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਬਦੇਲਤ ਅਸੀਂ ਛਾਂ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਤ-ਮਸਤਕ ਹੋਈਏ। ਅਕਲੇ ਪਾਸੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਜਿਉਣਾ ਹੈ।" ਇਸਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਰਾਵ ਬਾਇਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਬਾਕੀ ਹੈ ਜਿਸਤਾ ਉਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਤਕਾਲ ਬੜਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਕੀ ਹੋ ਪਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕੁਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਕੇ ਬੰਧੀਜੀਵੀਆਂ ਤੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਕੁਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸ਼ਹੀਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਵੀ ਹੈ। ਇੰਤੇ ਛਟੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਕੁਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵੀ ਉਲੇਖਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਇੱਕ ਝਾਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੁਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਰੋਲ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੱਭਿਆ ਤੇ ਟਾਈਪਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਰਾਏਗੌਰ, ਰੁਪਿਆਣੇ ਤੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਸਾਕਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਲਿਸਟ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੋ ਹੋਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਹਨ। ਕੁਕਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਘਪਥ ਹੋਏ ਕੰਪਤਿਆਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਇੰਤੇ ਛਟੇ ਹਨ। 17 ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਉਹ ਲਿਸਟ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਦਾ ਨੈ ਕੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਸੰਪਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿੰਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਜਾਣ ਸਬਰਾ ਹੈ। ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਉਦੇਮ ਬੜਾ ਸ਼ਾਅਆਯੋਗ ਹੈ। ਜੋ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਖੋਜਕਾਰਾਂ ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਪਸਤਕ ਇੱਕ ਹੈਦਰੀਸ਼ ਫ਼ੂਕ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਤਰਬਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਲੇਖਕ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਲੀਲਾ : ਸੰਪਟ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਬਨਾਮ ਰਾਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਦਾ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਰਿਹਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪੰਡੀ ਕਿਸੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ। ਕਿਥੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸਦੇ ਕਾਵਿ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਪੌੜਾ 1982 ਈ ਤੋਂ 'ਸਰਦਨ' ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਹ ਦਰਜਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਤ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਮਨਦੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿ-ਸਿਖਰਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਹ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਵਾਲੀ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ਹੈ। 'ਸਤਿਗੁਰ ਲੀਲਾ' ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ 2006 ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਵਰ੍ਹਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਕਤ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਿਆਈ ਭੱਲੀ 'ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸਤਾਬਦੀ ਕਾਢਨ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਤਫਾਕ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸੌ ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ 1906 ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ' ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

'ਸਤਿਗੁਰ ਲੀਲਾ' ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕਈ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ 'ਸਤਿਗੁਰ ਲੀਲਾ' ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਉਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਹਿੱਤ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਚਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੀਲਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਅਧਿਐਨ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪੰਡੀ ਜੀ ਦੁਆਰਾ 'ਵਾਈ ਐਥਰ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਚਾਰ ਪੰਕਤੀਆਂ ਪਿਆਨ ਗੋਚਰੇ ਕਲਾਸੀਆਂ ਅਵੇਸ਼ਕ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਸੁਮਾਨ ਪੰਡਤ ਰੀਪਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿਆਨ ਮਾਰਤੰਡ ਜੀ ਦਾ ਕਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਣਾ ਅਤੇ ਥਾਪਤਾ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ 'ਸਤਿਗੁਰ ਲੀਲਾ' ਵਾਸਤੇ ਰਾਮ ਕਾਰ ਵਾਹ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੈਂ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪੰਡੀ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸਭੀ ਕਥਨ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ 'ਸਤਿਗੁਰ ਲੀਲਾ' ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ 'ਰਾਮਕਾਰ' ਅਧੀਨ ਸਿਰਜੀ ਗਈ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਨਿਸ਼ਚਤ ਇਸਹੱਦੇ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਡੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਰਾਮਕਾਰ ਦੇ ਚਰਿੱਤ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਠੀਕ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਾਮ-ਕਾਰ ਸੰਪਟ ਪਾਠ ਰੂਪੀ ਰਾਮਕਾਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹੋਰ ਮਹਾਂ ਕਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਸਨ ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਘਰ-ਵਾਰ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਪਟ-ਨੁਮਾ ਪਾਠ ਹੀ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਸਮਝ ਦੇ ਚਾਚੂਰ ਬੰਦੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਨੇ-ਪਏ ਕਰਨ-ਪਰ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਚਾਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਈ ਚੋਣਵੀਂ ਆਵ੍ਰਿਤੀ ਇਸ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਨੂੰ

ਸੰਪਟ-ਪਾਠ ਦਾ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਬਣਾ ਸਕਣ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾਅ ਕਿੰਨੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਬਾਅਦ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਬੜੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜੰਦਨ ਦੇ ਚੌਲਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਚਾਲੂ ਹੋਣ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਇਹਨਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰਧਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਇਸਦਾ ਲਾਭ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਸੰਬੰਧਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਰੁਤੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਇਸ ਨਾਲ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਸੁਹਜ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾ ਨਾਲ ਸਰਧਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮ ਰੂਪੀ ਫਲ ਅਨਿਵਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਪੰਡਤ ਰੀਪਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹੋ ਰਾਮਕਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਦੁਹਰਾ ਵਾਨੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਭਾਰ ਖਾ ਲੈਣੀ ਅਵੇਸ਼ਕ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ

ਹਜ਼ਰੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਭ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਾਵੇ।
ਨਾਮ ਜਪਾ ਕੇ ਸਭ ਸੰਕਤਾਂ ਨੂੰ, ਖੀਵੇਂ ਮਸਤ ਬਣਾਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ

ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਸੀ ਜੋਤ ਜਗਾਈ।
ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾ ਕੇ, ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਰੁਸਨਾਈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ

ਜੀਵੇਂ ਨੇਤਰ, ਧਾਰ ਹਲੀਮੀ, ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਪਿਆਰੇ
ਬਿਹਾ ਵਿਸੇਕ, ਵੈਰਾਗੀ ਸਿਧਿਤਾ, ਜਾਵੇਂ ਜੀ ਬਨਿਹਾਰੇ
ਵੰਡੇ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ, ਸਿੱਖੀ ਬਾਗ ਮਹਿਕਾਇਆ
ਐਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਸਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਮਨਾਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ

ਵਡ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ, ਹੈ ਸਨ ਚੌਥ ਨਿਆਰੇ।
ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਉਠਾਈ, ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਬੁਝਿਆਰੇ
ਸਭਨਾਂ ਨਾਲ ਖੁਹੋਬਤ ਕੀਤੀ, ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰੇ।
ਸੁੱਚ ਸੋਧ ਪਰਚਾਰ ਚਲਾਇਆ, ਕਲਯੁਗ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵਾਰੇ
ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਦੇ ਸਨ ਚੌਥ ਨਿਆਰੇ।
ਹਰ ਪਾਸੇ ਹੀ ਸੱਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਦੇ ਸਾਰੇ।

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਸਬੰਧਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਕਾਵਿ-ਕੋਡ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਬੰਧਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੰਬੰਧੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸੇ ਕੋਵਰੀ ਕੋਡ ਤੋਂ ਹੋਸਕੀ ਗੁਹਿਟ ਕਰਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਵਰੀ ਕੋਡਾਂ ਕਾਰਨ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਕਤ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ।

ਮਰਿਆਦਾ ਵਿੱਚ ਬੋਧਾ ਕਾਵਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਲਾਤਨੀ ਕਾਵਿ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਕਾਵਿ ਵੀ

ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਸਲਾਤਨੀ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪ੍ਰਬੰਧ-ਕਾਵਿ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹਾ ਕਾਵਿ ਹਵਾਲਾ ਚੋਖਟਾ (Frame of Reference) ਦਾ ਕਾਵਿ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਫ਼ੈਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਰਚੈਤਾ ਮਿਹਨਤੀ ਸਰਜਕ ਅਤੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਅਜਿਹਾ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਨਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਮੌਲਿਕ ਸੋਚਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਪੁਸਤਕ 'ਬੀਤ ਦੀਆਂ ਪੈਤਾਂ', ਸੰਤ ਦਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢੰਗਰਵਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ' ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਚਰਚੇ ਭਰੇ ਮਾਹਿਤ ਨੇ ਪੰਛੀ ਜੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਸਵੈ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ, ਪਰ ਵਾਰਤਕ ਕੇਵਲ ਬੌਧਿਕ ਬੰਦੇ ਅਰਥਾਤ ਭੁੱਖੀਜੀਵੀ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਲਈ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਰੌਚਿਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗੀ। ਕਾਵਿ ਬੰਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਹੋਣ ਵੀ ਸੰਭਵਨਾ ਹੈ।

ਇਸ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮਾਡਲ ਅਰਥਾਤ ਕਾਵਿ ਪੈਰਾਫ਼ਾਇਮ ਅਧਿਆਤਮਕ, ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਰਾਸਰੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਨਾਸਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨਾ ਕਵੀ ਨਾਲ ਅਨਿਆਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸਦਾ ਅਧਿਐਨ ਤਾਂ ਆਸਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਾਲਰਿਜ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਕਾ ਜਾਂ ਕਿੰਤੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਪਾਠਕ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਾਂਗ Suspension of disbelief ਦਾ ਮਾਰਗ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਅਨਿਵਾਰੀ ਹੈ।

ਮਹਾਂ-ਕਾਵਾਂ ਦੀ ਕਾਵਿ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਦਾ ਕੋਈ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਸੇਲ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸੰਬੰਧੀ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਬੇਸੰਕ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਤੀਆਂ ਕਾਲਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜੁੜਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਹਰ ਸਰਕ ਦੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਕਵੀ ਵਲੋਂ ਸਵੈ ਟਿੱਪਣੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਢੇਲ ਰਾਹੀਂ ਪੁਸਤੁਤ ਹੋਈ ਹੈ - ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਰਵਾਇਤ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸਰਕ ਦੇ ਅੰਤ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਕਲੇ ਸਰਕ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਰਵਾਇਤ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਸ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਦਾ ਹਰ ਸਰਕ ਸਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ

ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਦੇ ਸਰਗ ਵਜੋਂ ਵੀ।

ਇਸ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਧੀਨ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀਆਂ ਮਿਤੀਆਂ, ਦੇਹ-ਦਿਹਲੇ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਪੁੱਤ-ਪੋਤਰਿਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ, ਸਪਤਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਦਿਨ, ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਹੋਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਰਣਨ, ਕਿਸ ਹੋਲੇ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਕੋਲ ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮਾਤੀ ਵਾਪਰੀ, ਕਾਲਫ਼ਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿਤੀਆਂ, ਪੈਸੇ ਜਾਂ ਲੰਗਰ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਆ, ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ, ਦਾਲੀਆਂ, ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ, ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਆਦਿ। ਫਿਰ ਕਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਿਸਦਾ ਕੀ ਸੰਬੰਧਿਤਾ, ਕਿਹੜਾ ਰੋਕ ਟੁੱਟਿਆ, ਕਿੱਥੋਂ ਭਾਰੀਬੀ ਦੂਰ ਹੋਈ। ਕਿਸੇ ਮਿਰਗੀ ਹਟਾਈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਕਵੇ ਦਾ ਰੋਕ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਪੋਇਕ ਰੋਕ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ, ਪੁੱਤਰਾਂ, ਪੋਤਰਿਆਂ ਦੇ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਆਦਿ। ਪੁੱਤਰਾਂ ਗੰਢ ਪਵੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵਾਰ ਵਾਰ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਧੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਕਾ ਜਰੂਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਹੀ ਮਨਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਚਮਕਿੰਦਤਾਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਖਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਬਰਮਾਦ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਅਵੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਪਰ ਤੀਬਰ ਗਰਬਿਤ ਪੀਨਿਆਂ 'ਤੇ ਪੰਛੀ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਉਡਾਰੀ ਵੀ ਥੰਨੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਅਵੇਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਿਤ-ਨੇਮ ਦਾ ਵਰਣਨ, ਉਹਨਾਂ ਅੱਲੇ ਆਈਆਂ ਐਕਤਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਬੜੇ ਮਾਰਮਿਕ ਚਿੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੀ ਲਹਿਰ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਦਰਬਾਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਮ ਵਲੋਂ ਮਿਲੇ ਸਹਿਯੋਗ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕੌਮ ਜਾਂ ਵਿਰਕਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਕਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਖੁੱਤੀ ਨਰਮ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੀ ਇਸ ਮੌਮ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਕਿਸੇ ਮੌਮੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਨਮ ਪੋਰਬੀਆਂ, ਟੇਵਿਆਂ, ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁਭਨਿਆਂ ਦਾ ਇਸ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਵਾਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੋਟੀ ਆਧੁ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਬਾਇਦ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪਰਜੇਰ ਸੁਭਦਾ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਆਏਸ਼ ਹੈ - 'ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬੁਨ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨਾ' - ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਲੀਨ੍ਹਾ ਵੇਖੋ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਜਿਸਦਾ ਚਿਕਰ ਸਤਿਗੁਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ - ਰੇਲ ਰਾਹੀਂ ਕਲਕੱਤੇ ਤਾਈਂ, ਪੁੱਜਾ ਜੇ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਦੀ ਢਿੱਕ ਲਈ ਚਾਦਰ

ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਖੇਲਭੱਤੀ ਬਾਇਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਥਾਪ ਦੀ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੱਖ ਕਰੇਵਾਲ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਰਬਨ ਕਰਾਉਣ ਹਿਤ ਖੇਲਭੱਤੇ ਤੱਕ ਆਪਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਨੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਸਮੇਂ ਬੜੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਇਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਕਵੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸ਼ੇਖਾ ਰਾਮ, ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ, ਵਹਿਮੀ ਜੀ, ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੱਕੁਵਾਲੀ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇੱਕ ਥਾਂ 'ਫ਼ਾਰਬਿਲਾਸ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਭੱਲ ਬਥੇ ਕਵੀ ਨੇ 'ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ' ਕਿਰਿਆ ਵਾਕੰਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਵੀ ਆਪਣੇ ਅਤਿ ਸਤਿਕਾਰਤ ਸਤਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਿਧਿਓ ਅਭਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਕਿਸੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਚਾਰ ਸਤਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਲੀਨ੍ਹਾ ਦੀ ਹੀ ਚਰਚਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਕਾਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਰੇ ਇਹ ਕਾਵਿ ਰੁੱਪ ਹੈ। ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੇਕ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਹੋਰਲਾ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਦੂਜੇ (ਫਿਲਹਾਲ ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ) ਭਾਗ ਨਾਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਨੂੰ 'ਰਾਮ' ਦੀ ਉਡੀਕ ਦਾ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਖਾਲਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਕਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਉਪਰੰਤ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਪੂਰ ਥਾਂ 'ਰਾਮ' ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵੇਖੋ -

ਫੁਰ ਜਗਜੀਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਖਣ, ਫੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਉਣਾ।
ਇਹ ਤਾਂ ਬਚਨ ਅਟੈਲ ਤੇ ਪੁਰਾ, ਨਾ ਐਧਾ ਨਾ ਪੈਣਾ।
ਪੰਛੀ ਜੀ ਦੀ ਇਹੋ ਖੇਲਣੀ ਹੈ -

ਪੰਛੀ ਦੀ ਅਰਜੇਈ ਭੰਡਵਤ, ਆਖੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ।
ਸਾਰੇ ਜੋਗ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣ ਹੋਵੇ, ਜਾਗਣ ਭਾਗ ਹਮਾਰੇ।
ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ :

ਬੰਤੀ ਵਾਰ ਦੇ ਪਲ ਸਵਾ ਲੰਘ, ਦੇ ਵਾਤੀ ਕਰਵਾਏ।
ਤਾਂ ਜੋ ਸਤਿਕਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਦਰਬਨ ਦੇਵਣ ਆਏ।
ਇੱਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ -

ਚੀਨੀ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਰੀਏ ਸਦਾ ਉਡੀਕੀ।
ਇਸ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਭਾਗ ਜਿਸਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਿਰਲੇਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਇਹ ਪੰਡਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਸੁਰਾਈ 'ਰਾਮਕਾਰ' ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਵੀ ਅਧਿਐਤਮਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦਰਬਨਿਕਤਾ ਵੱਲ ਵੀ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਬਚਨ ਸ਼੍ਰੋਤੀ

ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਹਨ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਰਵਾਰ ਵੱਲ ਸੋਧਿਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੇਖੋ -

ਦੂਜਿਆਂ ਖਾਤਰ ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਇੰਨੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ।
ਉਹ, ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਆਲੇ ਦਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।
(ਪੰਨਾ 203)

ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਕਵੀ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਮਾਨਵਤਾ' ਦੇ ਬਲੇ ਹਿੱਤ ਕਾਵਿ-ਮਾਧਾ ਵਿੱਚ ਖਰੇ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ, ਸਰੀਰ, ਕਰੁਣਾ, ਅਨਾਜ, ਸੰਕੀਰਤ, ਬਚਪਨ, ਅਮਨ, ਸਬਰ, ਸਿਦਕ, ਵਿਹਾਰ, ਫੁਰੂ, ਸਵੈ ਵਿਚਾਰਸ ਆਦਿ ਦੇ ਅਭਿਵ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਨਾਚ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਨੀਤੀ ਬਚਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪਰ ਸਵਾਸਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ ਦਾ ਅੰਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਕਥਾ ਵਜੋਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਤਾਂ ਭਿਰਤਾਂਤਕ ਕਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਭਿਰਤਾਂਤਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਸਰਗਾਂ ਵਾਂਗ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਪਰਵਾਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਦੇ ਮਹਾਤਮ ਵਜੋਂ ਚਿਤ੍ਰਵਿਆ ਜਾਵੇ ? ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਦਾ ਇਹ ਭਾਗ ਸੰਚਮੁੱਚ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਪਲਾਹਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕਵੀ ਦੀ ਕਲਾ ਅਤਿ-ਪ੍ਰਬੰਧੀ ਦੀ ਹੋਰਦਾਰ ਹੈ।

ਭਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਪਾਸ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਵਲੋਕਨ ਨਦੀ ਦੇ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਹੁੰਦੇਆਂ ਹਨ - ਵਸਤੂਪਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਾਂ ਆਤਮ ਪਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। 'ਸਤਿਕਾਰ ਲੀਨ੍ਹਾ' ਦਾ ਚੌਤਾ ਪੰਛੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਇੱਕ ਅਟੁੱਟ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਆਤਮ ਪਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਸਤੂ ਪਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਇਸ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਅਨੇਕਾਂ ਭੁੱਤਨਦਾਰ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਦੇ ਭਿਜਰਤਾਤਮ ਆਤਮ ਪਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਵੀ ਸਦਨ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਪੰਛੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਕਥਾ ਆਪ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਜਾਰੋਬ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਦੇ ਸਰੂਪ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਿਰਜਨ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧ ਹਸਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਤਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਸ਼ੁੱਧ ਆਚਾਰ, ਸ਼ੁੱਧ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਆਚਾਰ ਸਹਿਤ ਇਸ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਸਤਿਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਸੰਖਟ-ਪਲ ਦੇ ਵਲਾਂ ਨਾਲ ਮਾਣੇ ਮਾਣੇ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਤੇ ਕਿਉਂ? ਕੀ? ਕਿੱਦਾਂ? ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅਨਿਆਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਬਾਰੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਦੀ ਭਾਲ' ਵਿੱਚ ਕਈ ਅੰਧਮ ਖੁਲਾਸੇ

ਉੱਚੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਵ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੁਸਤਕ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਦੀ ਭਾਲ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 80 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਗੋਤੀ ਖੋਜ ਦਾ ਨਿਕੇਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਫ਼ਾ ਦਾ ਝੋਲ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਲੀ 'ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ' ਦੀ ਭਾਣੀ ਕਿਸ ਭਰੂਰਫ਼ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਫ਼ੌਜ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜੋਤ ਸੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪੁਰਾਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸੂਰਮੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖੋਜ ਨੂੰ ਵੀ ਫ਼ੁਟੋਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਫਰੀਦ ਦੀ ਭਾਣੀ ਦੇ ਸੇਖਰ ਅਭਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਖ ਕੁਤਮ (ਵਿਭਰਾਹਿਮ) ਹਨ। ਇਹ ਦੂਜੇ ਫਰੀਦ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਾਰ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਫਰੀਦ ਦੇ ਸਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ 333 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਫਰੀਦ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮੋਢੀ ਸੀ। ਪਸਤਕ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਫਰੀਦ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਭਾਰੇ ਪਾਏ ਕਟੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੁਲੰਧਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ੀਰਨ 'ਫਰਾਇਦੁਲ-ਫੁਆਦ, ਯੋਰੁਜ ਮਲਾਸਿਸ' ਤੇ 'ਸਿਅਲੁਜ ਐਲੇਆ' ਵਰਗੀਆ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਫਾਰਸੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਇਹ ਖੋਜ ਪੁਸਤਕ 388 ਸਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਸਿੱਖ ਬੁਦਭਵ ਵਲੋਂ ਛਾਪੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਦੀ ਅਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਮੋਢੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਫ਼ੌਜ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁਝਾਨ ਸੋਧ ਸਲੀਯੋ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਚਾਰਤ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਇੰਡੀਅਸਤਾਨ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਛਪੇ ਹੋਏ ਫਾਰਸੀ ਕੁੱਝਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਖਰੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਿਆਨ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਫਰੀਦ ਦਾ ਮਹਾਨ ਰੋਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਪਾਥ ਪਟਨ ਵਾਲੇ ਮਧਾਰ ਦੇ ਖਿੱਤਰਾਂ ਤੇ 14ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਫਾਰਸੀ ਕੁੱਝਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਲੇਖੇ ਸਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਮੁੱਲ ਗਣੀ ਗੁਣਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਰਾਹੀਂ ਸੇਖਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸਿਖਤਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪਰਾਤਨ ਫੋਟ-ਰਾਜਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਰਵਾਏ ਹਨ। ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ 1981 ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚੋਂ ਮੋਢੀ ਵਲੋਂ ਸਿਖਾਮਕਤ ਹੋਏ ਸਨ, ਨੇ 1950 ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਫਰੀਦ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਹਿੰਦਰਾ ਭਾਸ਼ਮ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ਦੀ 1933 ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਪਸਤਕ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਦੀਵਾਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭੀ ਨਿਰ ਦੇ ਸ਼ੇਖ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਾਥ ਪਟਨ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ ਭਾਸ਼ਾ ਫਰੀਦ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਸਲ ਮੋਢੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ ਹਨ।

ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਿਵਸ ਮਨਾਇਆ

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਪੰਜਾਬੀ-ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਨੇ ਰੰਗ ਬੀਨਿਆ

ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਅਭਵਾਮਭ ਭਾਰਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤਕ ਸਭਿਅਚਾਰਕ ਸਮਾਜਮਾਂ ਦੀ ਚਤੀ ਹੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੋਢੀ ਪ੍ਰੋ. ਕਲਜੀਤ ਸੈਲੀ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਿਵਸ ਮਨਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦ ਪਾਥ ਵੰਡ ਨੇ ਸਰਹੰਦਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿਆਸੀ ਲਕੀਰਾਂ ਤਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸਿਆਸਤ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਉਪਰ ਲਕੀਰਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀ। ਆਪਣੇ ਭਾਵੁਕ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦ-ਪਾਥ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰਭ ਭਾਰਨਟਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਆਏ ਪੰਜਾਬੀ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਦਾ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਫੁਲਦਾਸਤਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਲਾਂ ਭੋਟ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਨ ਕੀਤਾ। ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਤੇ ਉੱਚੇ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਕ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਵਿਭਾਗ ਦੀਆਂ ਭਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਅਦੀਬਾਂ ਇਕਰਾਮ ਭਸਰਾ (ਲਾਹੌਰ), ਜਨਾਬ ਸਲੀਮ ਪਾਸ਼ਾ (ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ) ਤੇ ਜਨਾਬ ਹਸਨ ਅੱਬਾਸੀ (ਲਾਹੌਰ) ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਹੀ ਅਰਭ ਵਰਪੁਰ ਬਥਦ ਕਰੇ। ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਔਮ੍ਹਿਤਸਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ-ਚਿੰਤਕ ਡਾ. ਜਤਿੰਦਰ ਸੈਲੀ ਹੁਰਾਂ ਕੀਤੀ। ਡਾ. ਸੈਲੀ ਨੇ ਸਭ ਮਹਿੰਮਾਨਾਂ ਦਾ ਤੁਆਰਫ਼ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਜ਼ਮ ਵੀ ਕਹੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਦੀਬਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਰਦੂ-ਪੰਜਾਬੀ ਨਜ਼ਮਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਮੋਤਰ ਮਭਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਪੱਟੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਡਾ. ਅੰਮੀਆ ਕੁੰਵਰ, ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਚੌਰ ਪਾਹਵਾ, ਡਾ. ਕੁਲਦੀਰ ਭੋਜਰਾ, ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਕਲਜੀਤ ਸੈਲੀ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਤੇ ਭਾਇਰੀ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਰੋਟਕ ਨਜ਼ਾਈ। ਇਉਂ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਸਦੀਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੰਡ ਗਿਆ।

ਸਾਰਥਕ ਅਤੇ ਸਫਲ ਸਾਹਿਤਕ ਸ਼ਾਮ

ਫਰਵਰੀ 2008 ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਇੱਕਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਸਾਰਥਕ ਮਹਿਫਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਖਰੀ। ਸਟੇਜ ਫਾਰਮ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਸਭਾ ਦੇ ਆਇਰੈਕਟਰ ਡਾ. ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਨਾਮਈ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਇਰ, ਸਟੇਜੀ ਆਇਰੀ ਵਿੱਚ ਬਰਪੁਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਾਸਟ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਾਸਟ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਨ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਦਾ 'ਰੁੱਖ' ਨਾਵਲ ਲਈ ਵਾਰਤਕ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਲਾਪਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਸੋਮੇਂ ਲੁਧਿਆਣਵੀ ਨੂੰ ਸਭਾ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਹਾਰਦਿਕ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕਲਾਪਕਾਰ, ਟਰੈਕਿੰਗ ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨਮੋਹਨ ਬਾਵਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਆਰੰਭ ਹੋਈ ਇੱਕਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮਵਰ ਉਰਦੂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਲਚਰਸਪ ਸੰਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਜਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਪਾਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ 'ਉਡੀਕ' ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ, ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬਿੰਦਰਾ ਵਲੋਂ ਸਮਾਜਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਿਹਾਮ ਸਨ-ਮੰਦਰ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ੀਸ਼ਾ। ਸੁਮਤੀ ਪਰਸਿਸ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਿੰਨ ਗੀਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ - ਇਕੋਲਤਾ ਦਾ ਜੀਵਨ, ਤੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਬਦਲਦੇ ਰੰਗ।

ਵਿਚਰ ਬਰਾ ਆਰੰਭ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਆਂਤੀ ਦੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁੜ੍ਹੇ ਪਿਛੇ ਉਥੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨਾਮ ਮਰਦ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪਰਤਾਂ ਦਰਸਾਈਆਂ ਹਨ। ਡਾ. ਬਿੰਦਰਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਢਿਲੇ ਢਿਲੇ ਵੱਖਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਲਛਣਾਂ ਹਨ। ਪਰਸਿਸ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਵਿ ਕਲਾ ਮੌਫ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰੇ।

ਡਾ. ਕਰਨਦਾਸ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਸਮੇਲ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਜਿਸੀ ਕਾਮਯਾਬ ਰਚਨਾ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਰਸਿਸ ਨੇ ਗੀਤ ਜਿਥੇ

ਹਨ ਪਰ ਹੰਝੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਨਹੀਂ।

ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਉਡੀਕ' ਨੂੰ ਮਿੱਥ ਆਧਾਰਤ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਕੰਝ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕੀ। ਬਿੰਦਰਾ ਦੀਆਂ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਮਤਕਾਰ ਦੇ ਅੰਸ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ। ਪਰਸਿਸ ਦੇ ਗੀਤ ਤਨਹਾਈ ਤੱਕ ਮਹਿਜ਼ੂਦ ਹੋ ਕਈਆਂ Sonnets ਦਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਪਕੜ ਸਕੇ।

ਅਕਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਫਲ ਕਹਾਣੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਡਾ. ਬਿੰਦਰਾ ਅੱਡੀ ਆਲੋਚਕ ਹੈ ਪਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਫੰਟੇਸੀ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਖੂਬੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਲਚਰਸਪੀ ਨਾਲ ਮਰਦ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਲਈ ਪਿਆਸ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਮਰਦ ਲਈ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਮਿੱਥ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ ਹੈ ਡਾ. ਬਿੰਦਰਾ ਦੀਆਂ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨੀਂਹ ਹੈ ਪਰ ਵਿਧੀ ਸੰਖੇਪ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਇਕਬਾਲਦੀਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀ ਵੱਖਰੀ ਵਿਧਾ ਹੈ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਰੰਗ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਿਤਰਦੀ ਹੈ। ਪਰਸਿਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅੱਡੀਆਂ ਹਨ।

ਡਾ. ਕਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਰਸਿਸ ਨੇ ਤਰੰਨਮ ਨੂੰ ਤਿਲੰਸਜੀ ਦੇ ਕੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਖੂਬੀ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ ਪਰ ਏਥੇ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦਾ ਹਰ ਵੇਰਵਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਖ਼ਾਸਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਨਮੋਹਨ ਬਾਵਾ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਦੋਵੇਂ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਸਨ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਹੁਤ ਅੱਡੀ ਸੀ। ਬਿੰਦਰਾ ਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਖ਼ਾਸੇ ਅੱਡੀ ਤਰਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਕੀਆਂ ਵੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕਿਵੇਂ ਦਰਾਣੀ ਜਿਹਾਣੀ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਮ ਸਾਰਥਕ ਅਤੇ ਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ।

First Hotel

Where luxury meets comfort without price

Multi Channel Television 24 Hrs

- Hot & Cold Water & Great the Club
- Luxurious Bath Tub in every room
- Beside Electronic Telephone

• Evening Place 3 Kms.

- Railway Station 2.5 Kms.
- 100m. Near Bus Terminal 4 Kms.
- International Airport 15 Kms.

- 10 Well Decorated Rooms
- Individual Air Conditioning
- 24 Hours Room Services
- 2 Channel Music

Offers You :

- Laundry & Dry Cleaning
- Medical Assistance at Reception
- Convenient Location Shopping
- Tourist Bus Operators
- Cinema Hall

10166-67, GURDWARA ROAD, KAROL BAGH, NEW DELHI-110005

Phone : 28756884 Fax : 011-42502848

Reception 41450081 28753405, 42502846, 42502847

ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕ 'ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਕਿਹਤਾ' ਵਿਪੀਵਤ ਰਿਲੀਜ਼

ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ (ਰੱਜ) ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਕਰਕੇ ਮੁਹਰਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਨੀਂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਲੇਖਕਾਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੁਖ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਜ਼ੀਮ ਸਾਹਿਬ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਅਮਰ' ਦੀ ਤੀਜੀ ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕ 'ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਕਿਹਤਾ' ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤ ਵਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੌਥਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਸੂ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਰਣਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ (ਸਕੱਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿੱਲੀ) ਅਤੇ ਡਾ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਬੰਤਰਾ (ਐਸ ਡੀ ਐਮ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਵਿਮਰਨ ਕੀਤਾ। ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਚਰਚਿਤ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਕ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਬੰਧਤ ਪੁਸਤਕ ਉੱਪਰ ਅਰਬ ਭਰਪੂਰ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਸੂ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਮਰ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੂ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਮੇਲਨ ਨੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੁਸਤਕ ਉੱਪਰ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਸਮਾਗਮ ਰੱਖਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸਾਹਿਤੀ ਨੂੰ ਖੂਬ ਸਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਸੂ. ਅਮਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਡਾ. ਸਤੀਸ਼ ਵਰਮਾ (ਪੰਜਾਬੀ ਫ਼ਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ) ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ-ਭੋਲੀ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ 'ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਕਿਹਤਾ' ਦੀ ਸਾਹਿਤੀ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਮਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰੋਤਿਆਂ ਤੋਂ ਮਚ ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਖੂਬ ਸਲਾਹਿਆ। ਡਾ. ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਡਾ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਬੰਤਰਾ ਪ੍ਰ. ਲੰਬਕ ਮਨਮੋਹਨ (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ) ਨੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੂ. ਅਮਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਖਜ਼ਰਗ ਸਾਹਿਬ ਸੂ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੇ ਵੀ ਸਬੰਧਤ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਭਾਖੁਭੀ ਨਾਲ ਉਥਾਰਿਆ ਅਤੇ ਸੂ. ਮੇਖਣ ਸਿੰਘ, ਸਰਬੰਗੀ ਲੇਖਕ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਰਸ਼ਨ, ਸੂ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵੀ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗਾਇਕ ਨਾਮੀ ਜੋਤੀ ਜੀ ਐਸ ਬੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਮਿਸਿਜ਼ ਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਰਵੀ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਅਮਰ ਹੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਵਿ ਕਿਰਤਾਂ ਡਾ. ਕੇ ਸਟਾਈਆਂ। ਉਸੇ ਹੀ ਮੇਲੇ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕਾ ਡਾ. ਸਵਿਤਾ ਰੋਢਾ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਪੜ੍ਹਕੇ ਸਟਾਈ। ਸਾਹਿਤ ਸੂ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖਵਾ ਨੇ ਭਜਨ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਚੰਗਾ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਨਵੀਂ ਉਭਰ ਰਹੀ ਸਾਹਿਤ ਮਿਸ਼ ਤਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤੁਜਾ ਤਰੀਲ ਨਜ਼ਮਾਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸਟਾਈਆਂ। ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਗਲਪਕਾਰ ਹਰਭਜਨ ਸਹਿਗਲ ਦੀ ਚਿੱਤਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦਾ ਸਭ ਨੇ ਲੜਕ ਉਠਾਇਆ। ਸਾਹਿਤ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਅਮਰ' ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰੋਣਵੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਖੂਬ ਵਾਹ ਵਾਹ ਬੰਟੀ, ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਅਜ਼ੀਮ ਤੇ ਜਹੀਨ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ੀ ਤੇ ਸਰਬਾੰਗੀ ਲੇਖਕ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ ਦਾ ਇੱਕਾਨਵਾਂ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਨਵੇਂ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ

ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ (ਰੱਜ) ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਆਯਾਮ ਜੋੜ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਆਯਾਮ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰਥਕ ਵੀ। ਹੁਣ ਤੀਕ ਇਹ ਸੰਮੇਲਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚਲਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਸਾਹਿਤਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਗਮ ਰਚਾਉਣੇ, ਇਸਦੇ ਸਭਾਅ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਮਨਾਉਣਾ ਅਤੇ ਲੜਵੰਦ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਵਿਦਮਤ ਲਈ ਅਭਿਆਸ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਯਾਮ ਹੈ। ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਰਬਾੰਗੀ ਲੇਖਕ ਸੂ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਦੇ ਨਾਸਾਜ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਖਬਰ ਮਿਲੀ। ਉਹਦੇ ਦੁੱਗਲ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਵੀ ਸੀ। ਸਾਹਿਤ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਅਮਰ' ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੁੱਤੇਵਿਆਂ ਖਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਗਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਸਭ ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਸਾਹਿਤ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੁੱਗਲ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਉਥੇ ਸਾਹਿਤ-ਚਿੰਤਕ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸਕੱਤਰ ਮਨਰਲ ਸੂ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੈਰੀ, ਸਾਹਿਤ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਥੇ ਸਾਹਿਤ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਅਮਰ' ਹੁਰਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਦੁੱਲਾਂ ਦੇ ਕੁਲਦਸਤੋਂ, ਕੋਕ ਤੇ ਫੰਟੇ ਗੁਘਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੁੱਗਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਦੁੱਗਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਮਿਸਿਜ਼ ਆਇਜ਼ਾ, ਸਪੁੱਤਰ ਡਾ. ਸੁਰੇਲ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ ਤੇ ਨੂੰਹਰਾਈ ਸਭ ਹੋਰਨ ਹੋ ਗਏ। ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੋਕ ਕੋਟਣ ਦੀ ਰਸਮ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਦੁੱਗਲ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਇੱਕਦਮ ਸੁਸੀਆਂ ਖੇਤਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਦੁੱਗਲ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ - 'ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਿਮਾਰੀਆਂ ਨੱਸ ਗਈਆਂ ਨੇਂ'। ਆਇਜ਼ਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਐਥਾਂ ਖਸੀ ਨਾਲ ਸੋਜਨ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਦੁੱਗਲ ਖਸੀ-ਖਸੀ ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦਾ ਖੰਡੂਣਾ ਵਿਖਾਇਆ ਜੋ ਲਭਾਚਾਰ ਲਿਖਣ ਕਰਕੇ ਖੋਸ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਰੀਬਨ ਦੇ ਘੰਟੇ ਦੁੱਗਲ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨਿਖਟ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਕੌਲ ਕੱਢਦੇ ਰਹੇ। ਦੁੱਗਲ ਜੀ ਨੇ 'ਅਮਰ' ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕ 'ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਕਿਹਤਾ' ਲਈ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ 'ਵਿਸ਼ਵਕੋਕਨ' ਸਾਹਿਤਕ ਪਤਿਉਤਰ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਇਹ ਉਦਮ ਦੁੱਗਲ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਇਆ।

ਗਿਆਨੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇਤੇ (ਕੋਵੈਂਟਰੀ, ਯੂ.ਕੇ) ਉਮਰ ਪੁਰਾ ਗਏ

੯੩ ਸਾਲ ਦੀ ਵਡੇਰੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਧੂ. ਕੇ. ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਕਾਰੇ ਪਰਮ ਆਦਰਸ਼ੀਕ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇਤੇ (Coventry - UK) ਇਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧਾ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਮਹਾਨ ਖੋਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ।

ਸ਼ਨੀਵਾਰ ੧-ਦਸੰਬਰ ੨੦੦੭ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਅਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੁਰਦੁਆਰੇ ਆਏ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਾਲ ਕਰਕੇ ਕੋਵੈਂਟਰੀ ਖਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ੨-ਦਸੰਬਰ ੨੦੦੭ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਅਰਾਨਕ ਥੇਰੋਸ ਹੋ ਗਏ। ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਰਾਹੀਂ ਕੋਵੈਂਟਰੀ ਦੇ ਵਾਲਗਰੇਵ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਉਹ ੪ ਹਫਤੇ ਜ਼ੇਰੇ ਇਲਾਜ ਰਹੇ। ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ - ਟੋਰੇਂਟੋ, ਬਨੇਡਾ, ਸੰਤ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਇਕਲੈਂਡ, ਸੰਤ ਜਸਬਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ - ਕੈਲਫੋਰਨੀਆ, ਬਨੇਡਾ, ਸੰਤ ਹਰਜੋਤ ਸਿੰਘ ਜੀ - ਨੈਰੰਬੀ, ਗੋਲੀਆ, ਅਤੇ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਪਰਮਿੰਦਰ ਬੋਰ ਫਲੋਰਾ - ਲੈਸਟਰ (ਧੂ ਕੇ) ਪਰਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਐਤਵਾਰ ੩੦-ਦਸੰਬਰ ੨੦੦੭ ਨੂੰ ਤਤਕੇ ੪ ਵਜੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਪੁੱਤਰ ਜਸਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ੪੦੦ ਰਾਹੀਂ ਸ਼੍ਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸਰਬਣ ਕਰਵਾਓ। ਉਪਰੰਤ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਭਾਛਾ ਹੁਣ ਹਾਛਰਾ-ਹਛਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਾਓ ਬਚਨ ਸੁਣਨ ਬਾਦ ਕਿਹਾ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬਾਹੀ ਦੇ ਪਤਰੇ ਖੋਲ ਦਿਓ - ਮੇਰੇ ਚੀਨੀ ਵਾਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸਨ ਦੇਣੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਚਰਨਾਂ ਵਾਲੀ ਫੱਟੇ ਅੰਗੋਂ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਓ ਮੈਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਹੋ ਅੰਤਲੇ ਕਲ ਕਹੀ ਕਿ ਖੁਰ (ਸੋਧ) ਦਾ ਜਲ ਛਕਾਓ।

ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਬਾਬੀ ਤਾਂ ਜਾਰੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਫਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰ ਸੋਧ ਦੇ ਜਲ ਲਈ ਸੋਚ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਕਿ ਹੁਣ ਸੋਧ ਦਾ ਜਲ ਕਿੱਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਈਏ।

ਘਟ-ਘਟ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਖ਼ਤੇ ਖਿਅੋਤ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਚਰਨ ਸੇਵਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੁਰਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਲੈਸਟਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਦ ਸੰਤ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਫਲੋਰਾ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਖਬਰ ਸਾਰ ਲੈਣ ਹਸਪਤਾਲ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਏ ਮਹਾਨ ਸੰਤ ਪ੍ਰਥਮ, ਪੰਡਤ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖੰਡੂਵਾਲੇ ਵੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸੋਧ ਦੇ ਜਲ ਦਾ ਭਤਵਾ ਵੀ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਵੀ ਕੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ

ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਲੈਸਟਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਅੱਧਿ ਘੰਟੇ ਬਾਦ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਸਵਾਸਾਂ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਬਹਿੰਦੀ ਗਈ, ਬਹਿੰਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਜਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਧੂਭ ਪੁਰਬ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਮਾਤਲੋਕ ਚੋਂ ਪੁਲੋਕ (ਜਿਜ ਘਰ ਨੂੰ) ਸਿਧਾਰ ਗਏ।

ਮਿੱਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਖਬਰ ਸਾਰੇ ਧੂ ਕੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦੇਸਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਪਰਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਸ਼ਨੀਵਾਰਵਾਰ ੫-ਜਨਵਰੀ ੨੦੦੮ ਨੂੰ ਕੋਵੈਂਟਰੀ ਦੇ Canley Crematorium ਬਸਤਾਨ ਥੂਮੇ ਵਿਖੇ ਸਵੇਰੇ ੧੦ ਘੰਟੇ ਕਰਨਾ ਨੀਯਤ ਹੋਇਆ ਲੰਡਨ, ਸਾਉਥਹਾਲ, ਸਕੌਟ, ਈਸਟਹੈਮ, ਫਰਬੀ, ਕੋਵੈਂਟਰੀ, ਬਰਮਿੰਘਮ, ਦੁਲਵਰਹੋਪਟਨ, ਲੀਡਜ਼ ਅਤੇ ਧੂ ਕੇ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨੇਹੀ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਾਂਗੀ ਭਿਟਤੀ ਵਿਚ ਸਵੇਰੇ ੯:੩੦ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ ਸਨ ਬਰਮਿੰਘਮ ਤੋਂ ਆਏ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਥੇ ਨੇ ਢੋਲਕ ਛੇਟਿਆਂ ਸਹਿਤ ਵੈਰਾਗਮਈ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਥੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨੌਜਵਾਨ ਸੰਤ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਾਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਧਾਰਨਾ ਲਾਈ -

“ਕੁਰਮੁਖ ਜਨਮ ਸਵਾਰ ਦਰਗਹ ਚਲਿਆ॥

ਸਦੀ ਦਰਗਹ ਜਾਇ ਸਚਾ ਪਿਤ ਮਲਿਆ॥”

ਸਭ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਰਸਨ ਕੀਤੇ। ਬਰਮਿੰਘਮ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੂਬਾ ਅਮਰੇਸ਼ਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਤੇ ਲੰਡਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਮਠਾਤੂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਲਾ ਪੜ੍ਹਨਾਈਆਂ ਉਪਰੰਤ ਸੇਧੀ ਸੰਤ ਕਮਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਾਨਾ ਅਤੇ ਸੰਤ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇਤੇ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਡਾ. ਕਲਵਿੰਦਰ ਬੋਰ ਨੇ ਬੜੇ ਰਹੇ ਮਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਭਾਛਾ ਜੀ ਦੇ ਵਡਮਲੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਰੋਸਨੀ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਐਂਗਰੇਜੀ ਵਿਖ ਬਰਧਾ ਦੇ ਫੁਲ ਭੇਟ ਕੀਤੇ। ਪੰਡਤ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖੰਡੂਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸੰਸਕਾਰ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਸੰਸਕਾਰ ਬਾਦ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਸਰਬ ਸੰਗਤਾਂ ਬਰਮਿੰਘਮ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੁਰਦੁਆਰੇ ਵਲ ਤੁਰ ਪਈਆਂ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੁਰਦੁਆਰਾ ਬਰਮਿੰਘਮ ਵਿਖੇ ਸਾਧਾਰਣ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਅਰੰਭਤਾ ਦੁਪਹਿਰ ੧੨:੦੦ ਵਜੇ ਹੋਈ। ਉਸਤਾਦ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਡਾ. ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਰਧਰ, ਸੰਤ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸੱਭੂ ਅਤੇ ਕੁਰਸਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਰਧਰ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨੇ ਅੱਧਿ ਘੰਟੇ ਲਈ ਵਿਰਾਗਮਈ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਬਾਦ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਅੱਧਿ ਘੰਟੇ ਲਈ ਕੁਰਬਾਈ ਖੁਮਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਹਿਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਰਨ, ਨਾਮ-ਬਾਣੀ, ਜਿਮਰਨ, ਸੇਵਾ ਦੀ ਮਹਤਵਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ ਸਾਧ

ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਜਥੇਦਾਰ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰਦੀ ਹੋਰਾਂ ਲਲਾਘਾ ਛਰੇ ਖੜਦੇ ਨਾਲ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਰੋਲਨੀ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਵਡੀ ਰੁਚੀ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਸੁਰਜਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੀਤਾ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਦੀ ਅਣਥਕ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਤ ਸੁਭਾਓ, ਨਿੱਘੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦਾ ਚਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਪਰੰਤ ਪੰਡਤ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖੰਡਵਾਲਿਆਂ ਗਿਆਨੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਡੇ ਸਪੁਤਰ ਸੰਤ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਸਮੇ ਦਸਤਾਰਬੰਦੀ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੰਡਨ, ਸੰਤ ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੰਡੂ - ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ, ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਧੂ ਹੋਰਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਪੰਥ ਦੀ ਕੀਤੀ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਸ਼ਰਧਾਪੂਰਵਕ ਛਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਮਤ ਹੋ, ਸ਼ਵਾਧਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀਆਂ। ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਾਨਾ - ਸਾਧੂਬਹਾਲ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰਦਿਆਂ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਿਵਾਨਾ ਦੀਆਂ CD ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਤਰ ਸੰਤ ਪਰਮਜੋਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਇਕਨਿਫ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਨੇੜੇ ਪਰਵਾਰ ਵਲੋਂ ਸਮੂਹ ਸਲੋਹੀਆਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਲੰਡਰ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਅਤੇ ਸਰਬਤ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਤਹਿ ਦਿੱਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੇ ਨੇੜੇ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਫੁਰੂ ਕੇ ਲੰਡਰ ਅਤੇ ਜਲੋਬੀਆਂ ਨਾਲ ਸਭ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਅਰੁਣ ਸੇਵਾ ਛਬੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਰਾਬਤ ਵਜੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਬਰਮਿੰਘਮ ਦੇ ਸ਼ਕਲ ਸਕੰਤਰ ਸੰਤ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਡੀ ਨੇ ਅਜ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸਟੇਜ ਕਾਰਵਾਈ ਭਰੀ ਲਥੀਆਂ ਯੋਗਤਾ ਸਹਿਤ ਨਿਭਾਈ ਅਤੇ ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਕਈ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਧੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਮਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਯਾਦ ਰਹੇ ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਾਨਾ - ਸਾਧੂਬਹਾਲ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਉੱਦਮ ਧੰਨਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਹੈ।

ਦਾਸ (ਵਾਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੀਮਰਾ) ਨੇ ਲਿਖਤੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਦਰਯੋਗ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਤਾਂ ਇਕ ਮਹਾਨ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਸਿਧਤਾ ਅਤੇ ਅਰੁਣ ਪੰਥਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਇਕ ਅਵੁੱਲ, ਲਾਸਾਨੀ, ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਸਤਿਕਾਰੀ, ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਨਾਮ ਝਾਟੀ ਦੇ ਪੱਖੇ ਰਸੀਏ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਦੇ ਵੀ ਨਿਤ ਨੇਮੀ ਸਨ।

ਦਾਸ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ੫੦ ਸਾਲ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਨੈਰੋਬੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀਆਂ ਰੋਲਾਂ ਲਾਂਊਂਦਿਆਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਦਾਸ ਉਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਕਾਰਤ ਤੋਂ ਆਈਆਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲੇ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਯਾਦ ਹੈ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਕਾਲੀ ਦਸਤਾਰ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਗ਼ਤਰੇ ਵਾਲੀ ਕਰਪਾਨ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਸਦਾ ਪਾਠ ਸਣਾ ਕੇ ਬਤਾ ਸਾਫ਼, ਸੁਧ ਤੇ ਸਕਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਵਜੋਂ ਆਪ ਜੀ ਇਕ ਚੰਗੇ ਵਧੀਆ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਮੇਕਰ ਭਾਵ ਕਾਰਪੇਟਰੀ ਦੇ ਉੱਘੇ ਕਾਰੀਗਰ ਸਨ।

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿਰਤਤਾ ਨੈਰੋਬੀ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਬਨਾਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੁਰਸਿੱਖ ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿਰੰਗਟ (ਵਾਸੀ ਪਿੰਡ ਕੂਮਰੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜੋ ਸੰਤ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ - ਸੰਤ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿਰੰਗਟ ਬਰਮਿੰਘਮ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਸਨ) ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਜੋ ਬਾਦ ਵਿਚ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਬੜੀ ਗੂਹੜੀ ਅਤੇ ਪਰਪੱਖ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦਾ ਨਾਂ Bombay Furniture Mart ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਵਧੀਆ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਬਨਾਣ ਦੇ ਚੰਗੇ ਕਾਰੀਗਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਛਾਮੀ part-times ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ weekend ਵੀ ਉੱਘੇ ਹੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਹੋ ਹੁੰਦੇ। ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੈਰੋਬੀ (ਕੀਨੀਆ) ਦੇ ਮੀਤ ਪਰਧਾਨ ਸਨ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰੱਜੇ ਮਨੋਂ ਧਨੋਂ ਹੋ ਰੁਟੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਪਰਧਾਨ ਜੀ ਅਟੱਲ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਥਿਆਤ ਰੱਖ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਵਡੇ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਜੋ ਵੀ ਚਿਤਵੀਏ ਸੇਦੀ ਪਾ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਬ ਰੂਪ ਨੇ। ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਭ ਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਸਭ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਾਫ਼ਰ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਨੰਤ ਰਹਿਮਤਾਂ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸਦਕਾ ਸਾਡੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਕਰੀਬੀ ਵੀ ਕਣੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰਧਾਨ ਜੀ ਦੇ ਨਿਤ ਦਿਨ ਦੇ ਬਚਨਾਂ - ਮਿੱਠੀ ਭੋਲ ਖਾਣੀ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰਭਾਵਤ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ speak ਵਾਂਗ ਚੁੱਤ ਗਏ। ਹੁਣ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਪਰਧਾਨ ਜੀ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਕੁਰਸਿੱਖੀ ਵਾਲੀ ਫੁੱਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲਈ। ਦੋਹਾਂ ਪਰਵਾਰਾਂ ਕਣੀ ਹੋ ਕੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ, ਹਵਨ, ਵਹਾਨੀਆਂ, ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਜਾਣਾ। ਸੰਨ ੧੯੫੮ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦੌਰੇ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਸਤੀ ਸੂਬਾ ਦਸੋਧਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੇ ਨਾਲ ਆਏ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਕੁਰਮੇਤਰ ਭਜਨ ਦੀ ਵਡਮੁੱਲੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਫੁਰੂ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਸੁੱਤੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਸੁਟੇ ਸੁਟਾਏ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਸਭ ਭੁਲੇਖੇ ਵੀ ਤੁਰੰਤ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਵਡੇ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪੁਤਰ ਜੋਤ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਰਸਨਾਂ ਨਾਲ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਭਰ ਭਰ ਹੋ ਉੱਠੇ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦਾ ਕੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਣਾ, ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਲਾਉਣੀਆਂ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਤੀਹਾਸਕ ਖੋਜ ਦੇ ਨਵੇਂ ਜੁਗ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ, ਸੋ ਸਾਖੀਆਂ,

ਅਤੇ ਚਵਿਤ ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਭਰਿੰਡ ਨਾਮ ਦੇ ਭਵਿਖਤ ਵਾਲੇ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਪਤਤਾਲ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੀ। ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਭੁਤਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਣਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਤੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਗਿਆ।

ਅਪਰੈਲ ਸਨ ੧੯੫੯ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਬੰਪਾਲਾ (ਯੁਕਾਤਾ) ਵਿਖੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਲੌਕਿਕ ਮਹਾਨ ਹੌਲੇ ਮਹਾਨੇ ਦਾ ਖੂਬ ਅਨੰਦ ਮਾਣਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਬਾਦ ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੌਰਿਆਂ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵੀ ਮਾਣੇ, ਨੈਰੋਬੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੋਨੋਂ ਇਕ PrintPack (Printing Press Firm) ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਕੱਠਿਆ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ੧੯੬੪ ਵਿਚ ਦਾਸ ਤਾਂ ਯੂਕੇ ਆ ਗਿਆ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ੧੯੭੪ ਵਿਚ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ੧੯੭੫ ਵਿਚ ਯੂਕੇ ਆ ਵਸੇ।

੧੯੭੧ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਯੂਕੇ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੇ ਆਏ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦਾ ਦੌਰਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰੇ, ਯੂਕੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੜਾ ਸੰਕਟ ਆ ਗਿਆ। ਕਾਫੀ ਲਮੇ ਤੋਂ ਬਰਸਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਪੰਡਤ ਕੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਬਾਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਦ ਸਾਊਥਹਾਲ 'ਤੇ ਕਾਲ਼ੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਛਾ ਗਈਆਂ, ਬੰਦਲ ਗਜ਼ਿਟ ਲਗ ਪਏ। ਮੀਂਹ ਦੀ ਖੂਬ ਵਰਖਾ ਹੋਈ, ਸਭ ਖਾਸੇ ਸਲ ਥਲ ਹੋ ਗਈ। ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ - ਰੇਡੀਓ - ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ FLASH NEWS ਦੀਆਂ ਸਰਬੀਆਂ ਲਗ ਗਈਆਂ। ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਸੰਸਾਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਵੰਡ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਾਰਤਾ ਦਾ ਵੀ ਹੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਬੜਾ ਅਸਰ ਪਿਆ।

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਇਕ ਵਧੀਆ ਲਿਆਰੀ, ਖੁਲਾਰੇ, ਕਦੀ ਗੁਲੀ ਗਿਆਨੀ ਸਿਖ ਇਤੀਹਾਸ ਦੇ ਮਹਾਨ ਖੋਜੀ ਹੋ ਯੂਕੇ ਵਿਚ ਉੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਜੀਵਨ ਭਰ ਆਪਣੀਆਂ ਇਤੀਹਾਸਕ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਖੌਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬੁਝ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ, ਰਾਸ਼ਟੀ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਸਭੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਮੇ ਸਮੇਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਕੇ ਘਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਸਿਰਫ਼ ਇੰਕਲੈਡ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਪਸਾਰਿਆ। ਕਈ ਬਦੇਸ਼ੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਖਾਦ ਨਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਵਡਮੁਲਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਅਸ਼ ਕਨੇਡਾ, ਅਫ਼ਰੀਕਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ, ਅਫ਼ਿਕਨੀਏ, ਮਲੇਸ਼ੀਆ, ਭਾਰਤ, ਥਾਈਲੈਂਡ ਅਤੇ ਦੂਬਈ ਵਿਚ ਘਰ ਘਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਟੋਪਾਂ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਮਿਤ ਅਰਦਾਸਾਂ ਅਤੇ ਬਰਹਮਚਰੀਆਂ ਬੇਟ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਲੋਹੇਰ ਪਿਆਰ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਯਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਆਪ ਜੀ ਬੜੇ ਨਿੱਘੇ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ ਮਿਲ ਬੋਲਤੇ

ਮਿਲਾਪਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਯਾਦ ਰਹੇ ੪ ਨਵੰਬਰ ੨੦੦੭ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮੁਦਮੋਟ ਦੇ ੧੫੦ ਸਾਲਾ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਬਰਮਿੰਘਮ ਵਲੋਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਲੰਮੀਆਂ ਪੌਥਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ Plaque ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਹ ! ਉਸ ਸਮਾਗਮ ਬਾਦ ਫੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਥੁੱਲ ਮਿਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਸੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਯੂਕੇ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੋਹਤ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ ਰਖਦੇ ਸਨ ਐਸੇ ਘਲ ਖੁਮਾਈ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਮਹਾਪੁਰਖ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਤਨ ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਦੁਆਰਾ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਗੁਰੂ ਲੇਖੇ ਲਾ ਕੇ ਲਗ ਸੁਖੀਏ ਪਰਲੋਕ ਸਹੋਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਾਵਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪੰਗਤੀਆਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਜੈਸੇ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਏ ਹੀ ਲਿਖੀਆ ਤੇ ਪ੍ਰਚਨ ਤੋਹ ਤੇ ਢੁਕਦੀਆਂ ਹਨ -

ਸੇਵਕ ਕੀ ਉਤਕਿ ਨਿਬਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ

ਜੀਵਤ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਿਓ ਆਪਣਾ ਯਲਤੇ ਰਾਖਿਹੀ ਚੀਤਿ॥

- ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਾਧੀ, ਦਿੱਲੀ

ਕਰੇ ਕਰਾਇ ਜਾਣੈ ਆਪ

ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਾਂ ਤੇਰੀ ਰਜਾ ਕੀਹ ਏ।

ਤੇਰੀ ਚੁੰਧ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਕੀ ਏ।

ਜੇ ਲੋਭ ਘਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਸਿਆ ਏ, ਉਹ ਤੂੰ ਜਾਣੇ।

ਜੇ ਕੁੰਧ ਕਿਤੇ ਆ ਵੱਸਿਆ ਏ, ਉਹ ਤੂੰ ਜਾਣੇ।

ਭਰ ਹੂੰਹ ਸੁਖਮ ਕੋਈ ਵੱਸਿਆ ਏ, ਉਹ ਤੂੰ ਜਾਣੇ।

ਵਿਦਰੋਹ ਦਾ ਰਾ ਬੜ ਮਖਿਆ ਏ, ਉਹ ਤੂੰ ਜਾਣੇ।

ਇਹ ਉਲਝਣ ਸਲਬਣ ਤੂੰ ਜਾਣੇ।

ਪਏ ਭਗ। ਭੁਲੇਖੇ ਤੂੰ ਜਾਣੇ।

ਤੇਰੀ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ

ਤੂ ਤੇ ਬਾਹਰਿ ਕਿਫ਼ ਨ ਹੋਇ, ਮੇਰਾ ਵਿਸਵਾਸ ਹੈ।

ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਬਚਿਤਰ ਦੀ ਆਈ ਮੋਤ ਨੂੰ ਟਾਲ ਦੇਵੇ।

ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਰਸ ਦਿਖਾ ਕੱਟ ਕੌਸਰ ਦਾ ਤੂੰ ਜਾਨ ਦੇਵੇ।

ਕਿਤੇ ਕਰਕੇ ਨਦਰਿ ਸੁਵੈਲੀ ਤੂੰ ਵਿੱਚ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਕਰੇ।

ਕਿਤੇ ਕਰਕੇ ਨਦਰਿ ਉਧੈਲੀ ਤੂੰ ਭਰ ਹਉਮੈ ਚਖਨਾ ਧੂਰ ਕਰੇ।

ਤੇਰੀ ਤਿਰਫੀ ਤੋਕਣੀ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਪਾਈ ਕਣੀਆਂ ਬਾਦਸਾਹੀ ਏ।

ਇੱਕ ਨਦੀਰ ਤੇਰੀ ਨੇ ਕਣੀਆਂ ਦੀ ਕੱਟੀ ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਏ।

ਅਸੀਂ ਘਿਟ ਘਿਟ ਭੁਲਣਹਾਰੇ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰਾ ਏ।

ਅਸੀਂ ਪਾਪੀ ਵਡ ਭੁਨਾਰਕਾਰੇ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਪਾਰ ਉਤਾਰਨਹਾਰਾ ਏ।

ਕਰਕੇ ਮੁਆਫ਼ ਕੁਨਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੜ ਆਪਣੇ ਤੂੰ ਲਾਈ ਲੰਘੀ।

ਸਾਨੂੰ ਬੁਲੇ ਭਟਕੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਦਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ।

ਜਗਜੀਤ ਗੁਰੂ ਤੂੰ ਗਹਿਰ ਕੰਝੀਰਾ ਬੀਅਤ ਤੇਰੀ ਵਡਾਈ ਏ।

ਇਹ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਬਣੇਨੇ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਓਟ ਤਕਾਈ ਏ।

ਕਿਸ ਨਾਲ ਕੀਚੈ ਦੋਸਤੀ ਸਭ ਜਗ ਚਲਣਹਾਰ

ਸ੍ਰ. ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਸਰੇ ਥਾਂਵੇਂ ਸਨ, 70 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ 8 ਫਰਵਰੀ ਦਿਨ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ ਹਨ। ਆਪ ਆਪਣੇ ਪਿਛੇ ਧਰਮ ਪਤਨੀ, ਦੋ ਸਪੁੱਤਰ, ਇਕ ਸਪੁੱਤਰੀ, ਪੋਤਰੇ, ਪੋਤਰੀਆਂ, ਦੋਹਤਾ, ਦੋਹਤਰੀ ਦਾ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਪਰਵਾਰ ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ। ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਜੀ ਨਾਲ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਚਾਨਕ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੇਮ-ਵੱਸ ਅਚਾਨਕ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਏ। ਉਥੇ ਜਿਹੜੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਉਥੇ ਏਅਰ ਫੀਡ ਮਾਥਲ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ (ਵੀ.ਵੀ.ਆਈ.ਪੀ.) ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। 20 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵਲੰਟਰੀ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤੀ ਉਪਰੰਤ ਮੁੜ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਏ। ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ 'ਚ ਮਿਲੀ ਸੇਧ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਤਜਰਬੇ ਕਾਰਨ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇੱਕ ਸਫਲ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਆਖਰ ਤੱਕ ਰਹੀ। ਘੋਟ ਬੋਲਣਾ, ਖਰਾ ਤੋਲਣਾ, ਪੇਕਾ ਇਰਾਦਾ ਅਤੇ ਤਕੜੀ ਮਿਹਨਤ ਆਪ ਦੇ ਕੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਸਫਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ ਦੇ ਕੁਝ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਅਪਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਥੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਮ ਦੌਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ : ਪਰਹੱਥੀ ਵਟਜ ਸੁਨੇਹੀ ਖੇਤੀ, ਕਦੇ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਬੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਤੋਤੀ। ਜਵਾਬੇ ਸੌ ਪੁਛਾਤੀ ਜਾਗ, ਅਕਲ ਤੇ ਧਨ ਦੇ ਲੱਗਣ ਭਾਗ। ਆਦਿ।

ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੰਨ 1955 'ਚ ਹਿਸਾਰ ਦੀ ਉਥੀ ਸ਼ਖੀਅਤ ਸੰਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਟੋਲਰ ਮਾਸਟਰ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ। ਸੰਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਰ ਅੱਜ ਕਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਟੋਲਰ ਚੰਡੀਕੜੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਵਿਛੜੀ ਰੂਹ ਦੀ ਕਲਿਆਣਤਾ ਨਮਿਤ ਪਰਵਾਰ ਵਲੋਂ ਜਿੱਥੇ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਥੇ ਕ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ 9 ਤੋਂ 13 ਫਰਵਰੀ ਤਕ ਰੋਜਾਨਾ ਨਿਤਨੇਮ ਅਤੇ ਸਭਦ ਕੀਰਤਨ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਥੇਦਾਰ - ਰਾਗੀ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਸੰਤ ਕੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਮਹੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਕੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨਾ ਸ਼ਾਮ 7.00 ਤੋਂ 9.00 ਤੱਕ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ੇਰਮਣੀ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਸੁਖਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਦੁਖਦਾਈ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਮਾਤਾ ਗੁਲਬੀਰ ਕੌਰ ਜੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਆਪ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਭੋਜ ਕੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇਂਦੇ ਚਏ।

ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ 14 ਫਰਵਰੀ ਦਿਨ ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਬਾਦ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੰਡਤ ਕੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਕਿਰਦ ਸੰਤ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਪਰੰਤ ਰਾਗੀ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਖਿਆਨ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਤੇ ਸਿਖਾਏ ਸੰਤ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ - ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ

ਜੀ ਨੇ ਤੰਤੀ ਸਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਥਾ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਨਾਸਵਾਨ ਹੈ। ਅਟੱਲ ਸੋਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਜਾਣਾ ਬਹੁਰ ਹੈ।' ਸ੍ਰ. ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਲੇ ਹਨ।' ਰਾਗੀ ਸੰਤ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ- 'ਜਿਸੁ ਆਸਟਿ ਹਮ ਬੈਠੇ ਕੇਤੇ ਬੈਸਿ ਗਇਆ'। ਆਪ ਨੇ ਜੀਵਨ ਫਿਲਾਸਫੀ ਸਮਝਾਉਂਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨਾ ਸੱਚ ਹੈ ਤੇ ਜਿਉਣਾ ਝੂਠ। ਸੁਖ ਤੇ ਦੁਖ ਦੋਵੇਂ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਜਾਨਣਾ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ।' ਸ੍ਰ. ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਅਕਸਰ ਮੇਰਾ ਆਉਣਾ-ਜਾਣਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਪੋਤਰੇ ਤੇ ਪੋਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।' ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ, ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਫਿਲਾਸਫੀ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਉਥੇ ਪਿਛੇਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 'ਸ੍ਰ. ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾਤਾ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਤੋਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਨੂੰ ਬੜਾ ਤਕਤਾ ਸਹਿਯੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਵਿਚ ਜਾਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਦ ਮਿਰਸਾ ਦੇ ਲਾਗੇ ਰਾਣੀਆਂ ਸਾਂ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ 'ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਖਬਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੌਮੀ ਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਖਬਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਸ ਅਖਬਾਰ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਐਸ. ਐਸ. ਮਨਪੀਰ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਐਸ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਮਾਸਿਕ 'ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਛਾਪਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਸਾਹਿਤਕ ਰੁਚੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।' ਉਪਰੰਤ ਰਾਗੀ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਭਰਾਵਾਂ ਤਾਰ ਸਹਿਨਾਈ ਦੀ ਧੁਨ ਛੇਤੀਦੀਆਂ ਰਾਗ ਆਸਾ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ - 'ਕਿਸ ਨਾਲ ਕੀਚੈ ਦੋਸਤੀ ਸਭ ਜਗ ਚਲਣਹਾਰ.....'।

ਸੰਤ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਨਿਜੀ ਸਾਂਝ ਦੱਸੀ ਕਿ 'ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਦੌਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਪਿਛਲਾ ਪਿੰਡ ਖਾਪਤਖੇਤੀ ਕਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਜੀ ਨੇ ਖਾਪਤਖੇਤੀ ਵਿਖੇ ਕਈ ਇਕ ਪਰਵਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਣਾਏ। ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਜੀ ਹਥੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸੰਜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵੀ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਾਡੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਰਵਾਰ ਵਲੋਂ ਹੋਂਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਲਾਇਲਪੁਰੀ ਜੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੱਡੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਥੇ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਪਛਾਣ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ।''

ਭੋਗ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਵਿਛੜੀ ਰੂਹ ਦੀ ਕਲਿਆਣਤਾ

ਹਿੰਤ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਕੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਸ੍ਰ. ਤੇਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ੍ਰ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਬਿਵਾਨੀ ਵਿਹਾਰ ਜਲਤਾ ਕਲੋਨੀ ਦੇ ਕੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ, ਭੋਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਾ ਰਾਮ ਜੀ (ਹਜ਼ਰੇਂ ਵਾਲਿਆਂ) ਮੋਤੀ ਨਗਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਪਰਵੇਸ਼ੇ ਜਨ : ਰਾਮ ਜਗਾ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਚੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕੁਲਾਟੀ, ਆਪਣੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਤੇ ਸੂਫੀ ਬਾਇਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਚੰਦਰ ਪਤੰਭਾ ਅਤੇ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਸੰਬੰਧੀ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਿਸਾਬ, ਸਰਸਾ, ਜਲੰਧਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਸੁੰਦਰ ਨਗਰ, ਮੰਡੀ, ਬੁੱਤਰ ਆਦਿ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਜਣ ਅਰਦਾਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਐਸ. ਐਸ. ਮਨਪੀਥ ਨੇ ਆਈ ਸੰਗਤ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਪਰਵਾਸ ਵਲੋਂ ਧਰਮ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਕੱਢੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਹਿ ਦਿੱਤੇ ਨਿਭਾਈ ਗਈ। ਬੀਬੀ ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਰ ਆਪਣਾ ਬਿਬਾਸ ਇੱਥੋਂ ਦਰਸਾਇਆ :

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਜੇ ਹੋਥ ਨਾ ਹੁੰਦਾ,
ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਭਾਢੂੰ ਚੋਣਾਂ ਤੇ ਕੁਰਲਾਣਾ ਸੀ।
ਅਨਮੋਲ ਮਿਲਿਆ ਜੇ ਕੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ,
ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਣਾ ਸੀ।

- ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ

ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ

ਆਪ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਆਧੂ ਭੋਗ ਕੇ
ਸੇਵਕ ਆਇਆ ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ।
ਕੁਨਾਹ ਨਾ ਫੈਲੀ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਕਰ ਦਈਂ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਪਾਰ।
ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਰਕੇ ਬਿਰਤ ਕਮਾਈ
ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਸੋਚਾ ਵਪਾਰ।
ਹੱਕ ਦੀ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਮਾਈ
ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਤਾਈਂ ਖਵਾਈ।
ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਸੱਚ ਬੋਲਿਆ
ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੈ ਸੱਚ ਕਮਾਇਆ।
ਸੱਚ ਧਰਮ ਦਇਆ ਉਹਨਾਂ ਦੇ
ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿੱਚ ਸੀ ਸਮਾਇਆ।
ਕਰਕੇ ਪੂਰੀ ਆਰਜਾ ਕਰ ਫਰਜ਼ ਪੂਰੇ
ਸੇਵਕ ਤੇਰੇ ਦਰ 'ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਇਆ।
ਹੱਥ ਜੋਤ ਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਮੋਤੀ ਹੈ ਅਰਦਾਸ
ਵਿਭਤੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ।

- ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਿੱਲੀ

(ਸੁਪਤਨੀ ਸਭ, ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ)

ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਨਵੇਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ

ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਪੁੱਛਾਰ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਤ ਰਾਪ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਮੰਚ ਜਾਂ ਪਲੇਟ ਵਾਚਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਫਲ ਕਾਲਜ ਤੱਕ ਹੀ ਸੰਮਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ ਦਿੱਲੀ ਦੁਆਰਾ ਇਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ 'ਯੁਵ' ਸਬੰਧਿਤ ਯਾਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਭਾਰ ਰਹੇ ਲੇਖਕ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਤੇ ਗਾਇਕਾਂ ਲਈ ਮੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਿੱਲੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਸਮਝਦੀ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਖਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖੇ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰ, ਲੇਖਕ, ਆਲੋਚਕ, ਵਾਰਤਾਥਾਰ ਤੇ ਗਾਇਕ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਦੇਧਰ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ (ਰਜਿ.) ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਉਭਾਰ ਰਹੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਆਖਰੀ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਤਿਲਕ ਨਗਰ ਜੇਲੂ ਰੋਡ 'ਤੇ ਸਮੇਂ 4.00 ਵਜੇ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੌਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਆਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ ਪ੍ਰਤੀ ਲੇਖਕ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਬਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਪੁੱਛਾਰ ਰਿਹਾ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਮੇਲਨ ਨੇ ਰਚਾਰਾਂ ਦੀ ਖਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਮੰਚ ਸਾਂ ਪਲੇਟ ਵਾਚਮ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਨੂੰ ਹੱਲਾਬੋਲੀ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਨਵਾਂ ਨਿਖਟ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸੁਲਭੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਯਤਨ ਦੇ ਲਾਭ ਅੱਜ ਸੰਮੇਲਨ ਉਠਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਸ੍ਰ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੀਰੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਇਤਨਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜਗਾਉਂਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਮੋਹ ਵੀ ਦਿਲੋਂ ਰਾਤ ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਮੇਲਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਖਿਣਤੀ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਤਿਲਕ ਨਗਰ, ਜੇਲੂ ਰੋਡ, ਖਿਆਲ, ਰਾਜੇਰੀ ਥਾਕਰ, ਬਿਕਾਸਪੁਰੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆਸ ਪਾਸ ਲੱਗਦੇ ਇਲਾਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਭਰੂ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਮੇਲਨ ਨੇ ਜੋ ਇਹ ਪਲੇਟ ਵਾਚਮ ਮੰਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨਾਅਰਾ ਹੈ - ਪੰਜਾਬੀ ਚੋਣੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹੋ। ਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੀਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੱਲਝਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਮੇਲਨ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਬਿਕਾਸ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਜਾਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਸਭਾਵਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਲਪ ਲਾਈਨ ਦਾ ਸਾਥ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

(ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ 'ਅਜੀਤ' 'ਚੋਂ)

Reliable Performance

**Consistence Performers, Suited to all market
needs with high yield, quality & disease resistant.**

NAMDHARI SEEDS PVT. LTD.

—Bldd: 562 109 Bangalore • Tel.: 98454 71271/ 72, 98453 81817/ 98453 10057
—Liaison Office: Tel.: 080 28602167/ 69 • Fax: 080 28602168
—e-mail: namdhariseeds@namdhariseeds.com • URL: www.namdhariseeds.com

Seeds for a better future...

ਗਿਆਨੀ (ਸੰਤ) ਰੋਮਾ ਸਿੰਘ ਨਿਰੰਤਰ 30 ਵਰਸ਼ 07
ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ।
4 ਨਵੰਬਰ 07 ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਨੂੰ ਬਰਮਿੰਘਮ ਵਿਖੇ
ਕੁਝਾ ਮੁਖਮੇਟ ਦੀ 160ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਮੇਲੇ
ਸਮਾਨਤਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਮਾਨਤਰੀ ਸੰਤਰ ਬਰਮਿੰਘਮ ਭੂ.ਵੇ. ਵਲੋਂ ਸਮਾਨਤਰ ਕੁਝ ਸਪਾਸ਼ਿਅਤ : ਭੀਰੂ ਭੀ ਸੇਧੇ - ਸੰਤ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਕਲ (ਕਰੋਟਰੀ),
ਗਿਆਨੀਗੰਗਾ ਸੰਤ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਾਕਲੇ (ਦਿਲੀ), ਗੁੰਡਰੀ ਭੂਮ ਸਿੰਘ (ਮੀਰਪੁਰਾਸ ਧੰਗਰ) ਕੀਰ ਮੋਹੀਤਰ 'ਪ੍ਰੀਤ ਸਤੀ'
ਅਪਣੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਮਿਸ ਹਰਮਿੰਦਰ ਕੀਰ ਕੰਕਲ ਨਾਲ, ਸੰਤ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੰਮਲ (ਕੁਲਦਰਹੋਧਰਨ) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਰ ਧੰਮ,
ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਮੁਕਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀਰ (ਬਰਮਿੰਘਮ), ਸੰਤ ਸਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੰਕਲ (ਬਰਮਿੰਘਮ) ਸੰਸਥਾਪਕ ਮੋਹੀਤਰ 'ਕੁਝ'

ਸੁ. ਬਖਸ਼ੀਸ ਸਿੰਘ ਨਾਦਿਲਪੁਰੀ

14 ਫਰਵਰੀ 2008 ਨੂੰ
ਸਮਾਨਤਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਸ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ
ਵਿਖੇ ਸੰਪੰਨ ਹੋਏ ਸੁ. ਬਖਸ਼ੀਸ ਸਿੰਘ ਨਾਦਿਲਪੁਰੀ
ਦੇ ਭੰਡ ਸਮਾਗਮ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ।

